

Danijel Nestić, Željko Lovrinčević
i Davor Mikulić*

UDK 331.2.21:338:338.91(497.5)

Izvorni znanstveni rad

PLAĆE U HRVATSKOJ - STANJE I MAKROEKONOMSKE IMPLIKACIJE RAZLIČITIH SCENARIJA BUDUĆIH KRETANJA¹

Autori analiziraju kretanja plaća u tranzicijskom razdoblju u Hrvatskoj, kako ukupnog gospodarskog stanja, tako i samih plaća, daju usporedbe kretanja plaća i drugih makroekonomskih pokazatelja tijekom vremena, međunarodne usporedbe razine plaća i njihove kupovne moći, analizu plaća po sektorima i analizu poreznog opterećenja plaća. Razmatraju makroekonomske implikacije budućeg kretanja plaća dajući četiri moguća scenarija kretanja plaća u idućim godinama, ovisno o varijanti koju izaberu nositelji ekonomske politike, odnosno koju dogovore socijalni partneri. Takva analiza trebala bi pomoći nositeljima ekonomske politike u definiranju osnovnih načela politike plaća u idućim godinama.

Uvod

Hrvatska se danas suočava s ozbiljnim gospodarskih poteškoćama. Gospodarski je rast spor i nedostatan za ozbiljnije unapređenje životnog standarda građana. Strukturne karakteristike gospodarstva uvelike su nezadovoljavajuće, pa je zato potrebno mijenjati takvo stanje.

Nastavkom gospodarskih reformi radi stvaranja zdravog i prosperitetnog tržišnog gospodarstva bili bi ostvareni najbolji preduvjeti za bogatiju Hrvatsku, u

* D. Nestić, asistent Ekonomskog instituta, Zagreb. Ž. Lovrinčević, doktor znanosti, viši asistent Ekonomskog instituta, Zagreb. D. Mikulić, viši asistent Ekonomskog instituta, Zagreb.. Članak primljen u uredništvu: 21. 03. 2001.

¹ Ovaj je rad neznatno izmijenjena i skraćena verzija studije "Analiza plaća i prijedlog načela politike plaća za iduće trogodišnje razdoblje" iz rujna 2000., koja je nastala na poticaj Gospodarsko-socijalnog vijeća s namjerom da posluži kao podloga za pregovore o politici plaća u okviru Socijalnog sporazuma "Partnerstvo za razvoj".

kojoj bi onda i svi njezini građani mogli uživati plodove gospodarskoga napretka. Bez gospodarskog rasta veliki se naponi društva ulažu u preraspodjelu postojećeg, a to je situacija u kojoj jedan ne može imati više, ako netko drugi nema manje. Gospodarski rast omogućuje da svima bude bolje i da svi participiraju u njegovim blagodatima, a da to nikome ne bude na štetu. Njime se stvaraju najbolji uvjeti za smanjivanje siromaštva i povećavaju se šanse za prosperitet svakog pojedinca. Zato se kao osnovni cilj politike plaća nameće potreba potpore gospodarskome rastu. Komplementaran cilj mora biti i povećanje zaposlenosti, ali samo kao izvedenica gospodarskog rasta. Naša analiza gospodarskog stanja i plaća pokazuje da se ti ciljevi mogu postići dogovorom o umjerenom porastu realnih plaća, koji je manji od porasta proizvodnosti rada. Zaposleni bi i dalje mogli povećavati svoje realne plaće, odnosno kupovnu moć svojih plaća, ali bi dio kolača gospodarskog napretka u obliku tehnološke rente prepustili gospodarstvenicima radi povećanja investicija, zaposlenosti i konkurentnosti.

Ovaj je rad prije svega zamišljen kao analiza gospodarskih kretanja i plaća u Hrvatskoj, s nadom da će poslužiti za lakše donošenje odluka o politici plaća u idućem razdoblju. U skladu s tim definirana je struktura studije. Nakon uvoda, u drugom je poglavlju prikazana analiza općeg gospodarskog stanja s naglaskom na fiskalni sektor. Treće poglavlje započinje analizom kretanja plaća i proizvodnosti, a nastavlja se međunarodnom usporedbom razine plaća i njihove kupovne moći i pruža niz međuvremenskih i međunarodnih usporedbi plaća. Projekcije gospodarskog razvitka uz četiri načina politike plaća dane su u četvrtome poglavlju jednako kao i glavne poruke koje proizlaze iz ove analize.

Osnovni pokazatelji gospodarskog stanja

Da bismo što jasnije sagledali probleme u kojima se hrvatsko gospodarstvo trenutno nalazi i pokušali što objektivnije valorizirati analitičke podloge za politiku plaća, valja se osvrnuti i na genezu predmeta proučavanja u okviru ukupnih gospodarskih kretanja.

Gospodarski rast

Uz proces osamostaljenja, Republika je Hrvatska na početku devedesetih kao i ostale tranzicijske zemlje nastojala uvesti što više tržišnih elemenata u svoj gospodarski sustav. Tome je prilagođen pravni okvir, započeta je privatizacija državnih poduzeća i dan je poticaj razvitku privatnog poduzetništva. U usporedbi s ostalim tranzicijskim zemljama, Republika Hrvatska bila je u relativno povoljnijoj poziciji, jer su određeni tržišni elementi već prije bili implementirani u gospodarski

sustav. No, otežavajuća je okolnost za RH na početku tranzicijskoga razdoblja bio početak rata, čime je uz fizičko uništenje dijela proizvodnih kapaciteta došlo do gubitka tržišta bivše SFRJ. Kao rezultat tranzicijskog troška, ali i navedenih dodatnih problema, u cijelom razdoblju između godina 1990.-1993. hrvatsko gospodarstvo bilježi negativne stope rasta (tablica 1.).

U razdoblju od 1994.-1998. u gospodarstvu RH zabilježene su relativno visoke stope rasta, od oko 6%, premda je potrebno spomenuti da je osnovica za usporedbu bila godina 1993., s razinom BDP od oko 64% BDP iz godine 1990. Od godine 1993. do 1999. BDP se kumulativno povećao za oko 27%, ali se i dalje nalazio na oko 81% razine iz godine 1990.

Struktura BDP (tablica 2.) pokazuje da je snažan gospodarski rast u razdoblju 1994.-1998. proizlazio ponajprije iz oživljavanja domaće potražnje (rekonstrukcija i obnova, s jedne, i kreditna ekspanzija i rast osobne potrošnje, sa druge strane). Veoma uska koreliranost stope rasta BDP, veličine deficita bilance plaćanja i stope štednje iz tekućeg dohotka u sektoru kućanstava jasno indicira prevladavajući utjecaj koji je ponašanje sektora kućanstava imalo na ukupni gospodarski sustav. Sa druge strane, raspored i veličina osobne potrošnje određeni su očekivanjima ponašanja kućanstava o budućim primicima, gdje politika plaća pruža osnovni informacijski skup za formiranje očekivanja.

Ponašanje sektora stanovništva, pored ostalih ekonomskih parametara, umnogome određuje, ne samo dinamiku gospodarske aktivnosti, već i brzinu dostizanja krajnje granice servisiranja inozemnih obveza izraženih kao omjer ukupnog duga ili izvoza prema BDP.

Osobna potrošnja

Od godine 1994. do 1998. osobna potrošnja raste dvoznamenkastim stopama, a vrhunac je dosegla godine 1997., kada je rasla stopom od gotovo 20%. Znatno brži rast osobne potrošnje od bruto domaćega proizvoda rezultirao je porastom udjela s oko 53% iz godine 1994. na oko 62% godine 1997. Tako snažan rast osobne potrošnje proizašao je iz značajnog rasta realnih osobnih dohodaka većih od proizvodnosti, ali i iz pada stope štednje iz tekućega dohotka. Dalje je rastu potrošnje tih godina značajno pridonijela i sve obilnija ponuda bankarskih i potrošačkih kredita kojima su se zbog otvorenosti gospodarstva i promjene preferencija koristili prije svega za kupnju uvoznih trajnih potrošnih proizvoda. Niske razine neto primanja u ratnome razdoblju utjecale su na starenje i smanjivanje fonda trajnih potrošnih dobara kod sektora kućanstva koji je posljednji put značajnije obnovljen još u dalekim sedamdesetima, a u manjoj mjeri opet u osamdesetima. Prestankom rata i kontinuiranim rastom primanja formiraju se visoka očekivanja o budućem rastu

Tablica 1.

NEKI POKAZATELJI STANJA HRVATSKOG GOSPODARSTVA

	1991.	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.
Realni BDP (% promjene)	-21,1	-11,7	-8,0	5,9	6,8	6,0	6,8	2,5 ¹	-0,3 ¹
Troškovi života (% promjene)	124,2	634,9	1486,3	107,2	4,0	4,3	4,1	6,4	3,5
Saldo tekućeg računa bilance plaćanja (% BDP-a)	-	-	5,5	3,0	-7,7	-5,8	-11,6	-7,1 ¹	-7,3 ¹
Saldo sektora ukupne države (%BDP-a)	-	-	-	-1,8	-0,7	-0,4	-1,2	0,6 ²	-2,0 ²

¹ preliminarno; ² konsolidirana središnja država (prema gotovinskom načelu)

Izvor: BDP i troškovi života DZS: Mjesečno statističko izvješće, razni brojevi; Saldo tekućeg računa HNB, Ministarstvo financija.

Tablica 2.

BRUTO DOMAĆI PROIZVOD REPUBLIKE HRVATSKE 1994.-1999.

	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	I/2000.
BDP u tekućim cijenama (milijuni kuna)							
Osobna potrošnja kućanstava	46575	62882	65367	77028	82540	82304	21130
Potrošnja države	25738	28917	29154	31973	36263	38525	9962
Bruto investicije	15191	17313	23689	34858	32047	33318	8483
- bruto investicije u osnovna sredstva	12210	15398	22089	29952	32857	32753	7068
- promjena zaliha	2981	19156	1599	4905	-809	565	1415
Izvoz robe i usluga	40086	37951	43402	50281	55400	58338	11797
manje: Uvoz robe i usluga	40149	48681	53632	70328	67858	68984	16179
BRUTO DOMAĆI PROIZVOD	87441	98382	107981	123811	138392	143500	35193
Indeksi BDP-a po komponentama rashoda (1994=100)							
Osobna potrošnja kućanstava	100.0	135.0	140.3	165.4	177.2	176.7	..
Potrošnja države	100.0	112.4	113.3	124.2	140.9	149.7	..
Bruto investicije	100.0	114.0	155.9	229.5	211.0	219.3	..
- bruto investicije u osnovna sredstva	100.0	126.1	180.9	245.3	269.1	268.2	..
Izvoz robe i usluga	100.0	94.7	108.3	125.4	138.2	145.5	..
manje: Uvoz robe i usluga	100.0	121.3	133.6	175.2	169.0	171.8	..
BRUTO DOMAĆI PROIZVOD	100.0	112.5	123.5	141.6	158.3	164.1	..
Udio nacionalne štednje u BDP	23.6	9.6	16.1	16.7	16.0	15.9	..

Izvor: Državni zavod za statistiku RH: Ljetopis 1998. i priopćenje Procjena bruto domaćeg proizvoda RH, 2000., lipanj 2000.

dohodaka. Tome pridonose i skidanje kreditnih ograničenja za većinu kućanstava i dodatna repatrijacija kapitala iz inozemstva ili, pak, aktiviranje starih deviznih ušteda. Povećana potražnja dovodi do potrošačkog "booma" koji je dobrim dijelom zbog neodgovarajuće strukture domaće ponude prenesen na povećanje potražnje za uvoznom robom, produbljujući strukturni deficit vanjskotrgovinske razmjene. Širenju deficita pridonosi i bolje institucionalno praćenje uvoznih roba kreditima u odnosu na domaće proizvodne programe koji su veoma teško pronalazili kreditnu podršku (npr., značajni iznosi kredita za nabavu automobila, nasuprot stambenim kreditima).

U tijeku 1998. zaustavljen je eksplozivan rast osobne potrošnje, a u godini 1999. zabilježen je realni pad (od 3%), prvi put nakon godine 1994. Iako realne neto plaće i dalje rastu iznad razine rasta BDP, razlog usporavanju rasta potrošnje jest, s jedne strane, rezultat dovodenja fonda trajnih potrošnih dobara na zadovoljavajuću razinu, a sa druge strane, rezultat povećanih obveza servisiranja dugova. Stoga se stope štednje iz tekućega dohotka kod sektora kućanstava vraćaju na prijeratnu razinu od oko 8%. Za vrijeme potrošačkog buma 1995., a osobito godine 1997., stope štednje dosegle su rekordno nisku razinu od 0,3%. To su najniže u posljednjih trideset godina zabilježene stope štednje iz tekućega dohotka u Hrvatskoj.

U prva dva kvartala godine 2000. osobna potrošnja opet značajnije oživljava i sve govori da se scenarij iz 1997. ponavlja, samo s blažim oscilacijama i s negativnim investicijama.

Potrošnja države

Finalna potrošnja sektora države zadržava se na visokoj razini u cijelome razdoblju 1994.-1999. Godine 1999. udio državne potrošnje u BDP iznosio je oko 27%, a to je znatno više od razine državne potrošnje u ostalim tranzicijskim zemljama i u zemljama EU². Osim potreba za vojnim izdacima, mnogi su drugi faktori utjecali na formiranje takve razine državne potrošnje. Tako se u godini 1998. povećanje poreznih prihoda zbog uvođenja PDV i još uvijek visoke razine osobne potrošnje odrazilo i na porast državnih rashoda. No, visoka razina osobne potrošnje, služi kao dobar izvor za punjenje državnog proračuna, iako postaje jasno da ta razina osobne potrošnje, uz stope štednje koje su na povijesno niskim razinama, nije održiva u srednjoročnom razdoblju. Nažalost, fiskalna se politika u dobroj

² Kategorija državne potrošnje iz statistike nacionalnih računa razlikuje se od kategorije veličine državnih izdataka (odnosno veličine izdataka proračuna i fondova) iz statistike javnih financija. Državna potrošnja u ovom slučaju uključuje samo izdatke za plaće zaposlenih i izdatke za nabavu ostalih dobara i usluga.

mjeri i poslije u svojim projekcijama vodila činjenicom da je riječ o održivom proračunu, zanemarujući činjenicu da se radi o privremenoj devijaciji u osobnoj potrošnji odnosno o trenutnom obnavljanju fonda trajnih potrošnih dobara. Takva je politika rezultirala iznimno visokom razinom socijalnih i inih prava, za koje je postalo jasno da se padom osobne potrošnje i dovođenjem potrošača na dugoročne stope štednje neće moći financirati. To je samo dodatno pridonijelo fenomenu nenaplaćenih potraživanja, jer država apsorbira sve više tekuće likvidnosti i stvara pritisak na tržištu kredita u smjeru rastućih kamatnih stopa. Javni se dug povećava, a prijetnja postaje i deficit javnoga sektora.

Pri promišljanju o održivosti državnog deficita dodatnu mjeru opreza treba imati s obzirom na činjenicu da se čak i relativno uravnoteženi proračun ostvarivao na vrlo visokoj razini udjela ukupnih rashoda u BDP-u, te da je dobrim dijelom on bio zatvaran kapitalnim prihodima od prodaje poduzeća u državnom vlasništvu. Deficit konsolidirane države bez kapitalnih prihoda mogao bi u godini 2000. doseći visokih 6% bruto domaćeg proizvoda.

Investicije

Premda su investicije u fiksni kapital u posljednjih nekoliko godina zabilježile znatan rast, potrebno je imati na umu da se taj rast zasnovao na veoma niskoj osnovi i da je tek u razdoblju 1997.-1998. premašio vrijednost amortizacije. To nije bio slučaj 1999., kao ni, sada je to već sigurno, godine 2000. Iz toga proizlazi da su neto investicije, odnosno povećanje vrijednosti fiksnog kapitala, kao kumulativ za cijelo razdoblje nedostatne za budući snažniji rast i da je gospodarstvo tek na početku ciklusa restrukturiranja, osobito u sektoru industrije. Sa druge strane, deficiti tekućeg računa i veličina vanjskoga duga već su dosegli visoku razinu, čime se dovodi u pitanje mogućnost značajnijeg zaduživanja u inozemstvu i podizanja stopa rasta u kratkom razdoblju na višu razinu. Isto tako, zadržavanje postojećega stanja, uz samo obaranje državne potrošnje i zaustavljanje rasta osobne potrošnje, radi očuvanja makroekonomske stabilnosti, još uvijek ne znači bitan pozitivan pomak, jer najveće industrijske grane nisu restrukturirane.

Vanjska trgovina i bilanca plaćanja

U razdoblju između godina 1995.-1999. izvoz je imao manje ili više stabilan udio u bruto domaćem proizvodu, odnosno on raste približno istim stopama kao i nominalni BDP, a udio izvoza u 1998. čak se i smanjuje. Povoljnija su kretanja zabilježena u prvome tromjesečju godine 2000. s oživljavanjem uvozne potražnje tržišta EU, koje je u uzlaznoj fazi gospodarskoga ciklusa, trajanje kojeg zbog rasta

cijena naftnih derivata nije izvjesno. Uvoz je godine 1997. dosegao visok udio (udio u BDP te godine iznosio je oko 57%), pa se može očekivati da će nakon realnog opadanja u godinama 1998. i 1999. slijediti putanju rasta BDP s koeficijentom elastičnosti oko 1,2 (ako se gospodarski sustav nastavi kretati po inerciji i dalje vođen rastom potražnje). O mogućnostima ekspanzije izvoza (elastičnost je s obzirom na rast uvozne potražnje u EU 0,8) ovisit će brzina zatvaranja deficita platne bilance, odnosno stabiliziranja stanja vanjskoga duga.

Deficit na tekućem računu platne bilance dosegao je godine 1997. zabrinjavajuću razinu od 11,6% BDP. Iako se deficit u godinama 1998. i 1999. smanjio na nešto više od 7% BDP, a u 2000. bi zahvaljujući dobroj turističkoj sezoni mogao iznositi oko 5,9% to je još uvijek veoma visoka razina koja se već i u srednjem roku može pokazati neodrživom. Time bi bila dovedena u pitanje stabilnost cijelog gospodarskog sustava. Visoki deficiti na tekućem računu platne bilance ostvareni u poststabilizacijskome razdoblju utjecali su na porast vanjskoga duga³, koji bi iako još uvijek nije dosegao neodrživu razinu, mogao postati bitno ograničenje daljem razvitku. Za dugoročnu održivost vanjskoga duga presudan je odnos između granične proizvodnosti kapitala i kamata koje plaćaju hrvatski gospodarski subjekti na međunarodnom tržištu kapitala.

Iskustvo drugih tranzicijskih gospodarstava pokazuje da se u nekom srednjoročnom razdoblju može računati na udio izravnih stranih investicija u bruto domaćem proizvodu u povoljnom slučaju od oko 3% pa takve investicije zatvaraju dio deficita tekućeg računa, očito je da ostaje problem zatvaranja ostatka deficita na tekućem računu uz zadane parametre (razinu proizvodnosti, realni tečaj i brzinu transfera tehnologije). Većina je zemalja u takvim situacijama prišla smanjivanju domaće potražnje i dovođenju deficita bilance plaćanja na razinu koja ne ugrožava osnovna monetarna sidra na kojima se zasniva stabilizacijski program.

Nacionalna štednja

Nacionalna štednja, kao razlika između bruto raspoloživog nacionalnog dohotka i finalne potrošnje (osobne i državne), na niskoj je razini od oko 16% BDP godine 1999. (prosjeak za zemlje EU iznosi oko 20% BDP). Budući da će u narednome razdoblju svakako biti potrebno poticati investicije, i to prije svega one usmjerene na izvozni sektor, radi potrebe zatvaranja deficita platne bilance, kao potreban uvjet nameće se povećanje stope nacionalne štednje. Tu prije svega valja računati na

³ Prema podacima HNB vanjski je dug u razdoblju od svršetka 1993. do svršetka 1999. porastao sa 2637,8 mil. USD na 9763,7 mil. USD (dijelom je to rezultat zabilježbe starih obveza prema Pariškom i Londonskom klubu, ali najvećim dijelom rezultat financiranja deficita na tekućem računu platne bilance).

porast štednje u sektoru kućanstava. Uz sve ostale zadane elemente, stopa nacionalne štednje od oko 17% objektivno ne osigurava dovoljno prostora za izvođenje restrukturiranja bez ulaska u značajnije deficite (od oko 5%-6% BDP).

Fiskalni sektor u međunarodnim usporedbama

Jedna od glavnih značajki hrvatskoga gospodarstva u tranzicijskom razdoblju jest i stalan porast državnog sektora, koji možemo ilustrirati rastom rashoda opće države (tablica 3.)⁴. Rashodi opće države povećani su sa 44,1% BDP na više od 54,5% u godini 1999. (posljednji raspoloživi podaci). Da je takva razina državnih izdataka 1999. visoka može se vidjeti u usporedbi sa drugim tranzicijskim zemljama, ali i s razvijenim zemljama EU ili OECD. Hrvatska je, potpuno suprotno od zemlja OECD-a i zemalja EU, svoje državne rashode povećavala, dok je u većini drugih zemalja taj udio smanjivan, između ostaloga kao dio priprema za uvođenje eura i jedinstvenog tržišta, odnosno kao dio napora tih zemalja da se približe Europskoj uniji (Mađarska, Poljska, Češka, s iznimkom godine 1999.).

Tablica 3.

UKUPNI IZDACI OPĆE DRŽAVE							
	Kao % od nominalnog BDP						
	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.
OECD	40,6	39,7	39,6	39,3	38,2	37,9	37,8
Europska unija	50,3	49,2	48,8	48,5	47,0	46,2	45,9
“Zona eura”							
11 zemalja	50,3	49,3	48,9	49,2	47,9	47,1	46,8
EU	40,6	44,0	43,1	41,7	40,0	40,6	46,0
Češka	50,1	48,4	46,9
Mađarska	54,3	49,1	47,7	46,6	46,0	44,3	44,5
Poljska	.	44,1	48,9	50,7	49,8	52,1	54,5
Hrvatska							

Izvor: “OECD Economic Outlook”, No. 67, OECD, June 2000.; za Hrvatsku “Godišnje izvješće Ministarstva financija za 1999. godinu”, MF i “Mjesečni statistički prikaz MF”, br. 61.

⁴ Opća država u terminologiji javnih financija uključuje središnji državni proračun, sve izvanproračunske fondove, i proračune lokalnih razina vlasti.

Visoka razina državnih izdataka popraćena je veoma visokim poreznim opterećenjem (tablica 4.). Hrvatska je godine 1998. prikupila poreza u visini od 46,6% BDP. To znači da ima približno jednako porezno opterećenje kao bogate skandinavske zemlje, poput Danske i Švedske. Takvo je porezno opterećenje veće od prosjeka OECD, EU, ili srednjoeuropskih tranzicijskih zemalja. Visoki su porezi jedan od razloga zbog kojih je Hrvatska skupa zemlja, kako za svoje građane, tako i za poslovanje. Visoki porezi smanjuju motivaciju za rad i poduzetništvo, povećavaju motivaciju za širenje sivog gospodarstva i jačaju značaj državnog aparata s mogućim negativnim utjecajem u pogledu jačanja birokracije i korupcije.

Tablica 4.

POREZNI PRIHODI OPĆE DRŽAVE, 1995.

	Porezni prihodi, (% BDP)	Struktura poreza (% ukupnih poreznih prihoda)				
		Porez na dohodak	Porez na dobit	Doprinosi	Porez na dobra i usluge	Ostali porezi
Australija	30,7	40,6	14,7	0,0	29,2	15,5
Austrija	42,4	20,9	3,7	33,2	27,7	14,6
Belgija	46,5	31,5	6,7	31,0	25,9	4,9
Kanada	37,2	37,3	8,1	16,5	25,5	12,6
Danska	51,3	53,7	4,1	3,1	32,4	6,6
Finska	46,5	34,8	5,3	26,5	29,7	3,7
Francuska	44,5	13,9	3,7	39,9	27,3	15,2
Njemačka	39,2	27,3	2,8	37,1	27,8	5,1
Grčka	41,4	11,8	6,2	30,2	40,5	11,2
Island	31,2	31,1	3,0	8,1	48,8	9,0
Irska	33,8	30,7	8,5	13,7	40,7	6,5
Italija	41,3	26,2	8,7	27,6	27,3	10,3
Japan	28,5	21,4	15,2	32,7	15,1	15,5
Koreja	22,3	18,9	12,2	8,0	42,6	18,3
Luksemburg	44,0	2,13	17,5	23,0	27,1	11,0
Meksiko	16,0	55,7	..
Nizozemska	44,0	18,9	7,5	33,8	27,4	12,4
Novi Zeland	38,2	44,2	12,0	0,0	33,3	10,3
Norveška	41,5	25,9	9,2	22,0	38,6	4,3
Portugal	33,8	18,0	8,0	25,5	43,5	4,9
Španjolska	34,0	23,8	5,5	31,3	28,7	10,8

Nastavak tablice 4.

Švedska	49,7	35,3	6,1	28,4	24,3	5,8
Švicarska	33,9	31,5	5,7	23,5	18,5	20,8
Turska	22,5	21,6	6,7	11,0	37,6	23,1
Ujedinjeno Kraljevstvo	35,3	27,4	9,5	17,0	34,7	11,4
SAD	27,9	36,3	9,4	23,8	17,9	12,5
Češka	44,3	12,4	12,3	36,1	33,1	6,2
Mađarska	39,2	16,7	4,8	26,8	44,9	6,9
Poljska	42,7	22,9	7,7	30,4	35,2	3,7
EU prosjek	41,8	26,4	6,9	26,7	31,0	9,0
OECD prosjek	37,4	27,0	8,0	22,1	32,4	10,4
Hrvatska 1995.	44,4	13,1	3,2	31,9	29,3	22,5
Hrvatska 1998.	46,6	12,5	5,4	29,8	34,4	17,9

Izvor: "OECD in Figures 1999", OECD, "Godišnje izvješće Ministarstva financija za 1999.", MF.

U svojim poreznim prihodima Hrvatska se godine 1998. iznadprosječno oslanjala na prihode od poreza na dobra i usluge (prihodi od PDV), barem kada se uspoređuje sa zemljama OECD ili EU. Takav je oslonac na prihode od poreza na potrošnju češći kod manje razvijenih zemalja, između ostalih i kod drugih zemalja u tranziciji. Hrvatsku karakteriziraju i razmjerno visoki relativni prihodi od doprinosa za socijalno osiguranje (29,8% poreznih prihoda u 1998.), što prije svega odražava potrebu financiranja mirovinskog i zdravstvenog sustava. U tome Hrvatska nije iznimka, a to potvrđuje usporedba sa srednjoeuropskim tranzicijskim zemljama. U strukturi ukupnih poreznih prihoda porez na dohodak i porez na dobit imaju ispodprosječan udio, ako se sudi prema međunarodnim usporedbama. Hrvatski porezni sustav tako razmjerno malo oporezuje svoje građane porezom na dohodak.

Zaključci vezani uz opće gospodarsko stanje

Gospodarski rast u razdoblju 1994.-1998. proizlazio je uglavnom iz oživljavanja domaće potražnje (osobne i državne). Snažan rast osobne potrošnje bio je posljedica značajnog rasta realnih plaća, ali i pada stope štednje iz tekućeg dohotka. Povećana domaća potražnja povećavala je potražnju za uvoznom robom, produbljujući deficit vanjskotrgovinske razmjene. Visoka razina osobne potrošnje služila je, uz postojeći porezni sustav, kao dobar izvor za punjenje državnoga proračuna, što je onda omogućilo veoma visoke razine državne potrošnje. Dostignute razine osobne i državne potrošnje, uz stope štednje koje su na povijesno niskim razinama, nisu održive u srednjoročnom razdoblju.

Neto investicije, odnosno povećanje vrijednosti fiksnog kapitala, ostvarene u prethodnom razdoblju nedostatne su za budući snažniji rast. Istovremeno, deficiti tekućeg računa bilance plaćanja i veličina vanjskoga duga dosegli su visoku razinu, čime se dovodi u pitanje mogućnost značajnijeg zaduživanja u inozemstvu i podizanja stopa rasta u kratkom razdoblju na višu razinu. Uz takvo se stanje kao rješenje nameće potreba smanjivanja državne potrošnje i zaustavljanja rasta osobne potrošnje, što bi pomoglo u očuvanja makroekonomske stabilnosti. No, za stvarne pomake valja povećati stopu investicija, bilo iz domaćih izvora, bilo uz pomoć inozemnih ulagača.

Želi li Hrvatska svoje gospodarstvo učiniti kompatibilnim i prihvatljivim za EU, želi li ga učiniti konkurentnijim, želi li pojačati svoje izgleda za gospodarski rast, tada je smanjivanje utjecaja državnog sektora u gospodarstvo imperativ ekonomske politike za duže vremensko razdoblje. Mnoge su studije o gospodarskom rastu ukazivale na snažnu negativnu vezu između veličine državnoga sektora i rasta. Manji državni sektor i manje porezno opterećenje pogoduju gospodarskom rastu⁵.

Analiza plaća u Hrvatskoj

Kretanje plaća i proizvodnosti na agregatnoj razini

Na početku devedesetih godina realne plaće u Hrvatskoj doživjele su drastičan pad, koji je godine 1992. iznosio čak 43,5%, ali tu brojku valja uzeti s oprezom zbog veoma visoke inflacije, jednako kao i podatak o rastu plaća u 1995. zbog promjene definicije neto plaće. Zaposleni su nakon 1995. imali snažno rastuće nominalne neto plaće⁶. Kumulativni rast nominalnih neto plaća od 1995. do lipnja 2000. iznosio je 83,1% (tablica 5.). Istodobno je i rast realne plaće bio impresivan. Realna neto plaća rasla je od 1995. pa dalje po prosječnoj godišnjoj stopi od 8,9%, a proizvodnost je rasla po prosječnoj godišnjoj stopi od 4,3%.

⁵ Vidi, npr., studiju EIZa "Makroekonomska politika i gospodarski rast", u Privredna kretanja i ekonomska politika, br., 73., 1999.

⁶ Npr., regres i naknada za topli obrok bili su prije tretirani kao naknade, a od 1995., pa dalje oni su dio plaće.

Tablica 5.

PROSJEČNE NETO PLAĆE, PROIZVODNOST I STOPA NEZAPOSLENOSTI U
 HRVATSKOJ, 1990.2000.

	Prosječna neto plaća (u kunama)	Indeks realne plaće (1990.=100)	Prosječna neto plaća (u DEM)	Indeks proizvodnosti (1990.=100)	Stopa nezaposle- nosti
1990.	4,786	100,0	684	100,0	11,1
1991.	8,045	75,0	519	85,9	16,4
1992.	33,340	42,3	194	83,1	16,6
1993.	526	42,1	245	77,0	15,7
1994.	1247	48,2	338	81,8	16,0
1995.	1818	67,5	498	87,6	16,1
1996.	2033	72,4	562	94,1	17,4
1997.	2377	81,3	668	100,6	18,4
1998.	2681	86,2	741	102,3	19,1
1999.	3055	94,9	788	103,7	20,2
2000.lipanaj	3329	97,9	850	..	21,5
Godišnje stope promjena (u%)					
1991.	68,1	-25,0	-24,1	-14,1	..
1992.	314,4	-43,5	-62,6	-3,2	..
1993.	1477,7	-0,5	26,2	-7,4	..
1994.	137,1	14,4	38,0	6,2	..
1995.	45,8	40,2	47,5	7,1	..
1996.	11,8	7,2	12,9	7,4	..
1997.	16,9	12,3	18,8	6,9	..
1998.	12,8	6,0	10,8	1,7	..
1999.	14,0	10,1	6,4	1,3	..

NAPOMENA: Plaće su deflacionirane indeksom troškova života. Proizvodnost je izračunana kao BDP po zaposlenom. Broj je zaposlenih serija iz baze podataka EIZ, a radi se o seriji pripremljenoj na osnovi podataka DZS o broju zaposlenih u pravnim osobama i obrtu, uz korekciju za razlike u obuhvatu da bi se dobila serija usporediva u vremenu. Stopa nezaposlenosti izračunana je uključivanjem serije zaposlenosti iz baze podataka EIZ. Ona se od postojeće stope nezaposlenosti koju objavljuje DZS razlikuje po tome, što se u broj zaposlenih ne uključuju individualni poljoprivrednici.

Izvor: DZS "Mjesečno statističko izvješće", različiti brojevi; Hrvatska narodna banka; Izračuni EIZ.

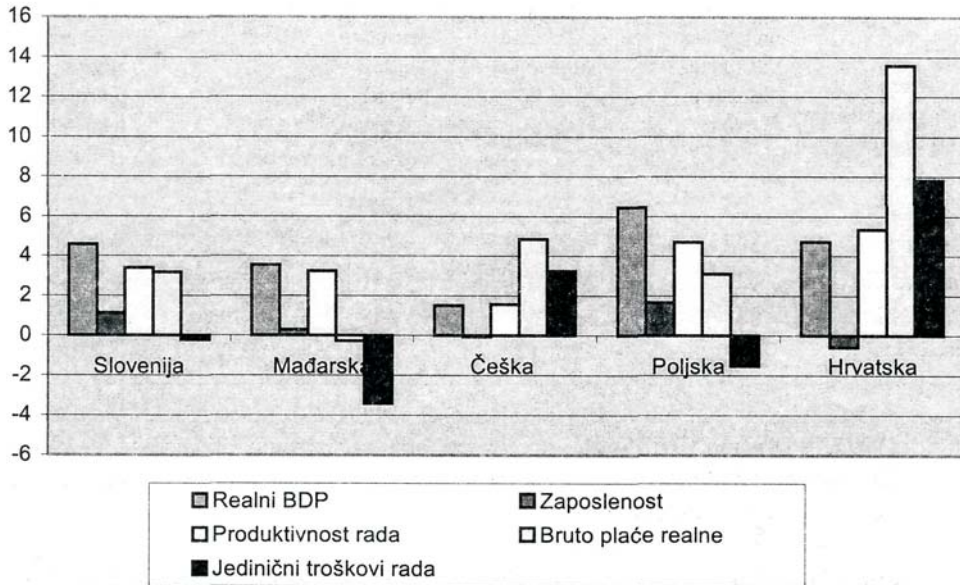
Dio razloga za takva kretanja mogao bi se pronaći u iznimno niskoj razini realnih plaća 1992. i 1993., koje su bile potisnute zbog visoke inflacije i zbog potrebe financiranja obrane zemlje i izgradnje države. U razdoblju nakon godine 1993. divergentna su kretanja nastavljena. Tako dugotrajno i tako snažno odstupanje kretanja između realne plaće i proizvodnosti ozbiljno ugrožava uravnotežen gospodarski razvitak. Problem se, između ostaloga, očitovao u rastućoj nezaposlenosti. Stopa nezaposlenosti narasla je od 16,1% u godini 1995. na 21,5% u lipnju 2000. Posebno je neprimjeren rast realnih neto plaća u godini 1999. za 10,1% u uvjetima kada je realni BDP pao za 0,4%, broj nezaposlenih povećan je za 11,9%, a proizvodnost narasla za samo 1,3%.

Neprimjerenost kretanja prosječnih plaća u odnosu na ostale karakteristike gospodarstva vidi se u usporedbi s kretanjima kod drugih zemalja. Na slici 1. prikazano je kretanje BDP, proizvodnosti, plaća i jediničnih troškova rada u Hrvatskoj i u izabranim srednjoeuropskim tranzicijskim zemljama. Hrvatska je u razdoblju 1994.-1999. zabilježila razmjerno visoke stope rasta, u prosjeku 4,6% godišnje, no to joj ipak nije pomoglo da popravi zaposlenost, koja je u tome razdoblju smanjivana po stopi od oko 0,5% godišnje. Proizvodnost rada (BDP po zaposlenom) rasla je po razmjeno visokim stopama, a to je uglavnom ostvarivano tzv. "pasivnim" restrukturiranjem, tj. smanjivanjem zaposlenosti. Realne su plaće, međutim, u tome razdoblju ostvarile rast koji rijetko bilježe i najuspješnija gospodarstva - prosječno godišnje 13,5%. Rezultat takvih kretanja jest rast jediničnih troškova rada po prosječnoj stopi od gotovo 8% godišnje. A upravo su jedinični troškovi rada (odnos troška rada i proizvodnosti rada) jedna od osnovnih determinanti cijena proizvoda i konkurentnosti nacionalne ekonomije.

Hrvatska je, sudeći prema kretanju jediničnoga troška rada, značajno pogoršala svoj konkurentski položaj u odnosu na promatrane tranzicijske zemlje. Potrebno je napomenuti da u ovom slučaju promatramo jedno kratko vremensko razdoblje, što sprječava donošenje čvršćih zaključaka. Ipak, ova usporedba upućuje na barem tri zaključka prvo, gospodarski rast nije donio rast zaposlenosti; drugo, snažan rast realnih plaća događao se istovremeno sa smanjivanjem zaposlenosti; i treće, u usporedbi s drugim relevantnim zemljama u okruženju, Hrvatska je zabilježila daleko najznačajniji rast jediničnih troškova rada, što ju je stavilo u relativno nepovoljan konkurentski položaj prema tim zemljama.

Slika 1.

GOSPODARSKI RAST, PROIZVODNOST I PLAĆE
(Prosječne godišnje stope rasta, 1994.-1999.)

Izvor: UN: Economic Survey of Europe 2000., nacionalne statistike; OECD: Main Economic Indicators, August 2000., EIZ baza podataka za zaposlenost u Hrvatskoj.

**Međunarodna usporedba razina plaća
i njihove kupovne moći**

U Hrvatskoj je prosječna bruto plaća izražena u američkim dolarima prema tekućem tečaju veća nego u svim ostalim tranzicijskim zemljama osim Slovenije (u tablici 6. podaci su za srednjoeuropske tranzicijske zemlje). Bruto plaće u USD u ovom su slučaju aproksimacija za ukupne troškove rada. A upravo je to jedna od osnovnih varijabli koja zanima inozemnog investitora. Hrvatska je tu u relativno nepovoljnom položaju.

Tablica 6.

PLAĆE I KUPOVNA MOĆ PLAĆA, 1999.

	Prosječna mjesečna bruto plaća USD prema tekućem tečaju	Udio poreza i doprinosa iz plaća u bruto plaći (u %)	Prosječna mjesečna neto plaća u USD prema tekućem tečaju	Nacionalna razina cijena, Hrvatska=100	Kupovna moć neto plaća u USD prema njegovoj ku- povnoj snazi u hrvatskim prilikama
Mađarska	325	29,6	229	67,0	342
Češka	347	22,5	269	62,2	433
Poljska	429	18,0	351	75,7	464
Slovenija	881	36,6	558	99,1	563
Hrvatska	633	34,1	417	100,0	417

Izvor: Statistički godišnjaci i izvori na internetu nacionalnih statistika za bruto plaće; OECD (1997.) i izračuni EIZ za udio poreza i doprinosa; izračuni EIZ na osnovi World Development Indicators Database, World Bank, 8/2/2000. (www.worldbank.org) za nacionalnu razinu cijena.

Neto plaća (bruto plaća nakon odbitka poreza i doprinosa) izražena u USD prema tekućem tečaju još uvijek pokazuje visoku i za zaposlene relativno povoljnu razinu plaća, barem u odnosu na susjedne zemlje. No, Hrvatska je razmjeno skupa zemlja, tako da, osim Slovenije koja ima približno istu razinu cijena, ostale zemlje imaju za trećinu ili četvrtinu niže cijene. Relativni odnosi neto plaća po zemljama osjetno se mijenjaju, ako se plaća izrazi prema svojoj kupovnoj moći. U posljednjoj je koloni tablice 6. kupovna moć plaća izražena u USD prema njihovoj kupovnoj moći u Hrvatskoj. Tako je, npr., češki radnik sa svojom prosječnom plaćom od 269 USD u 1999. mogao kupiti toliko robe i usluga kao da u Hrvatskoj dobiva plaću od 433 dolara, što je više od plaće hrvatskog radnika koji dobiva 417 USD. Dakle, kupovna moć prosječne plaće u Hrvatskoj niža je nego u Sloveniji, u Poljskoj ili u Češkoj. Tako usporedba dolarskog izraza troškova rada i kupovne moći neto plaća u Hrvatskoj objašnjava zbog čega poslodavci smatraju da im je rad u Hrvatskoj preskup, a radnici da su im plaće premale.

Tablica 7.

BRUTO NACIONALNI PROIZVOD PO STANOVNIKU I STOPE
NEZAPOSLENOSTI, 1999.

	BNP po stanovniku, WB Atlas metoda, u USD, tekući tečaj	BNP po stanovniku u USD, prema paritetu kupovne moći	Odnos prosječne godišnje neto plaće i BNP po stanovniku	Stopa nezaposlenosti (međunarodno usporediva metodologija prema ILO)
Mađarska	4650	10479	0,59	7,0
Češka	5060	12289	0,64	8,9
Poljska	3960	7894	1,06	11,4
Slovenija	9890	15062	0,68	7,6
Hrvatska	4580	6915	1,09	13,6

Izvor: World Development Indicators database, World Bank, 8/2/2000.

(www.worldbank.org) za BNP; Prosječna godišnja neto plaća dobivena je množenjem prosječne mjesečne neto plaće iz tablice 6. sa 12.; "Economic Survey of Europe 2000.", UN Secreteriat of the Economic Commision for Europe, Geneve za stopu registrirane nezaposlenosti; Slovenian Economic Mirror, IMAD, Ljubljana, svibanj 2000. za stope nezaposlenosti; EIZ izračun stopa nezaposlenosti za Hrvatsku na osnovi Priopćenja DZS "Anketa o radnoj snazi".

Ipak, prilikom zaključivanja o kupovnoj moći plaća valja biti oprezan zbog nekoliko razloga. Naime, podaci o nacionalnoj razini cijena, iako dolaze iz pouzdanog izvora podataka, ne rješavaju do kraja problem kvalitete robe i usluga koje se uspoređuju⁷. Drugo, za ocjenu kupovne moći važna je i vanjska kupovna moć, tj. sama visina nominalne plaće izražena u nekoj stranoj valuti, npr., u DEM. Naime, hrvatski zaposlenici mogu svoju kupovnu moć popraviti kupnjom jeftinijih proizvoda i usluga u susjednim zemljama, čime se, npr., relativna kupovna moć plaće hrvatskog radnika u odnosu na mađarskoga može popraviti, a obrnuto se ne može dogoditi. Hrvatski zaposlenik sebi može relativno lakše dopustiti turistički boravak u inozemstvu.

Prema podacima iz Atlasa Svjetske banke, bruto nacionalni proizvod (BNP) Hrvatske u godini 1999. iznosio je 4580 USD po stanovniku (tablica 7.). Mađarska, Češka i Slovenija prema ovom su pokazatelju razvijenosti bogatije zemlje, a Poljska je nešto siromašnija zemlja. Nakon korekcije za kupovnu moć, proizlazi da su sve te zemlje bogatije od Hrvatske.

⁷ Podaci Svjetske banke veoma su slični istraživanjima u okviru UN-ovog Međunarodnog projekta u usporedbi u kojem sudjeluje Državni zavod za statistiku.

Omjer prosječne godišnje plaće u Hrvatskoj i BNP-a po stanovniku iznosi 1,09 i viši je od ostalih zemlja (tablica 7.). Prema ovom pokazatelju proizlazi da je u odnosu na stupanj razvijenosti prosječna plaća u Hrvatskoj viša nego u ostalim promatranim zemljama. Visoka stopa nezaposlenosti jedna je od posljedica takvoga stanja. Čini se da ta pravilnost vrijedi i kod ostalih zemalja. Razmjerno niže plaće povezane su s razmjerno nižom stopom nezaposlenosti. Koeficijent korelacije za pet zemalja iz tablice 7. između pokazatelja plaće/BDP i stope nezaposlenosti iznosi 0,94. Iz toga dalje proizlazi da bi dalji rast prosječnih plaća veći od proizvodnosti (BNP po stanovniku) mogao dovesti do rastuće nezaposlenosti, a rast plaća manji od rasta proizvodnosti do smanjivanja nezaposlenosti. Rast plaća niži od rasta proizvodnosti još uvijek omogućuje rast realnih plaća (kupovne moći plaća), i to sve dok proizvodnost raste, odnosno dok postoji gospodarski rast.

Iz toga proizlazi da je jedan od mogućih načina za povećanje standarda zaposlenih snižavanje razine cijena u Hrvatskoj. To se može postići snažnijom integracijom u svjetske trgovinske i kapitalne tokove (između ostalih daljom liberalizacijom trgovine), jačanjem konkurencije na domaćem tržištu, snižavanjem poreznog opterećenja i snižavanjem jediničnih troškova rada (troškova rada po jedinici proizvoda).

Izdaci za zaposlene prema statistici nacionalnih računa

Izdaci za zaposlene jednaki su ukupnom iznosu troškova poslodavaca na ime angažiranja proizvodnog faktora rada. Oni uključuju neto plaće, poreze i doprinose na dohodak, jednako kao i ostale naknade poslodavaca, poput naknada za prekovremeni rad i rad u smjenama, terenske dodatke i slično. Budući da su izdaci za zaposlene značajan udio u ukupnoj vrijednosti proizvodnje, njihova visina izravno utječe na konkurentnost gospodarstva.

Za godine prije 1990. ne raspoložemo podacima o udjelu sredstava zaposlenih u bruto proizvodnji po usporedivoj metodologiji. U tablici 8. može se vidjeti da udio sredstava zaposlenih u bruto vrijednosti proizvodnje na razini čitavoga gospodarstva od godine 1992. kontinuirano raste, ali da tek godine 1998. (29,74%) prelazi udio iz 1990. (29,6%). Prilikom usporedbe s godinom 1990. ipak valja biti oprezan, jer da je godina 1990. bila atipična u gospodarskim kretanjima, a i zbog činjenice da je Hrvatska tada bila samo dio Federacije⁸.

Početak hrvatske samostalnosti bio je obilježen ratnim okolnostima, koje su, uz ostale čimbenike, utjecale na značajniji pad proizvodnje, ali još više i na pad

⁸ U toj je godini udio sredstava zaposlenih vjerojatno bio viši nego prije, kao posljedica pokušaja provođenja neuspješnog stabilizacijskog programa, o čemu svjedoče ekspanzija osobne potrošnje i porast deficita robne razmjene.

realnih primanja, tako da je udio sredstava zaposlenih u bruto proizvodnji u 1992., odnosno u godini 1993. bio razmjerno nizak (18% godine 1992., odnosno 18,8% u godini 1993.). Osim smanjivanja prosječne realne plaće, tome je pridonio i proces smanjenja broja zaposlenih, pri čemu je proizvodnost padala sporije od prosječne realne plaće. Inače, statistički podaci pokazuju da je ukupna proizvodnost u Hrvatskoj padala još od daleke godine 1979., pa sve do godine 1993.⁹, što samo svjedoči o tehnološkom zaostajanju Hrvatske i dubini ekonomskih poremećaja koji su naslijeđeni na početku devedesetih, odnosno prije ratnih razaranja.

Stabiliziranje gospodarstva u godini 1994., uz proces remonetizacije ekonomije, pridonijelo je oporavku osobne potrošnje i ukupne gospodarske aktivnosti, što je uz poreznu reformu omogućilo izdašnije punjenje državnog proračuna. Fiskalne vlasti, što će se poslije pokazati, nisu u svojim projekcijama vodile previše računa o razlikovanju održive, odnosno neodržive razine državnih izdataka. Od godine 1994. realne plaće počinju rasti, pri čemu dominiraju plaće u državnome sektoru. Tako se udio sredstava zaposlenih u bruto proizvodnji od godine 1994. kontinuirano povećava sve do godine 1998., kada dolazi na razinu višu od razine iz godine 1990. (29,7%). Iako realne plaće rastu i u sektoru prerađivačke industrije, procesom otpuštanja zaposlenih i porastom proizvodnosti udio sredstava zaposlenih u bruto proizvodnji u tome sektoru bitno se ne povećava, odnosno stagnira na razini od 22%-23%. No, u javnom sektoru, točnije u javnoj upravi, u zdravstvu i u obrazovanju, izdaci za zaposlene apsorbiraju sve veći dio bruto proizvodnje. Budući da industrijski sektor ipak posluje u konkurentskom okruženju, vjerojatno je da on veći udio izdataka za zaposlene ne bi mogao podnijeti. Oni koji su mogli, smanjili su broj zaposlenih i povećali su proizvodnost; oni koji to nisu uspjeli, dospjeli su u poteškoće. Javni sektor ne posluje u konkurentskom okruženju, pa je bilo moguće povećati relativni udio izdatka za zaposlene, ali uz smanjenje ostalih izdataka, između ostalih investicija i održavanja. Dugoročno gledano, takva je tendencija neodrživa.

U strukturi ukupnih izdataka za zaposlene na razini države, udio djelatnosti javna uprava i obrana povećan je od 14,1% u godini 1995. na 15,7% godine 1998. (tablica 9.). U istom je razdoblju udio djelatnosti obrazovanja povećan sa 5,9% na 6,6%, a zdravstva sa 5,4 na 7,4%. Najveći pad udjela zabilježen je u prerađivačkoj industriji (pad udjela sa 27,6% u godini 1995. na 22,7% u godini 1998.). Udio sredstava zaposlenih u djelatnostima javna uprava, obrazovanje i zdravstvo zajedno, povećan je sa 25,9% ukupnih sredstava zaposlenih u godini 1993. na 29,8% u godini 1998.¹⁰

⁹ To se lako može provjeriti u Statističkom godišnjaku Republike Hrvatske 1994.

¹⁰ Do godine 1995. po JKD, a nakon toga po NKD. Usporedba po jednakoj klasifikaciji pokazala bi još veći porast udjela te tri djelatnosti jer se na godini premonsnici (1995.) njihov udio smanjuje sa 29,3% po JKD klasifikaciji na 25,4% po NKD klasifikaciji, to jest za otprilike 4 postotna boda.

Struktura mase izdataka za zaposlene pokazuje da se industrijski sektor relativno smanjuje, i to kontinuirano već duži niz godina, a povećava se javni sektor. Povećani udio javnoga sektora rezultat je zadržavanja zaposlenosti na približno istim razinama i rasta prosječnih plaća, a poslovni sektor smanjuje zaposlenost i povećava plaće.

Masa plaća u javnom sektoru prema računovodstvu javnih financija

U okviru ekspanzije državnih rashoda iznadprosječno su rasli i izdaci za plaće javnoga sektora, odnosno plaće koje se izravno isplaćuju na teret opće države (tablica 8.). Ti su izdaci narasli sa 10,4% BDP u 1994. na 12,6% u 1999. Pritom nešto brže rastu plaće koje se isplaćuju na teret lokalnih (općinskih, gradskih i županijskih) proračuna. One povećavaju svoj udio u BDP sa 0,63% u 1994. na 1,0% u 1999. Zaposlenici koji su dobivali plaću iz lokalnih proračuna 1997. značajno su popravili svoj položaj u odnosu na korisnike središnjeg državnog proračuna i fondova.

Potrebno je zapaziti da se ovdje promatra udio bruto plaća, a u promatranom je razdoblju povećan udio neto plaće u bruto plaći, pa je udio mase isplaćenih neto plaća u BDP za korisnika proračuna i fondova još više porastao. Ako bruto plaću umanjimo za doprinose zaposlenih i za porez na dohodak, tada je udio neto plaća poratao sa 6,0% u 1994. na 8,7% u 1999¹¹.

Udio neto plaća opće države (prema evidenciji fiskalne statistike) u masi neto plaća (prema evidenciji ZAP) porastao je sa 33,9% na 37,5%. To pokazuje značajno relativno popravljanje položaja zaposlenih koji dobivaju plaće iz proračuna.

Transferi stanovništvu opće države povećavaju svoj udio u BDP od 9,5% na 14,5% u razdoblju 1994.-1998., čime apsorbiraju sve veći dio državnih izdataka. Najveći se dio transfera stanovništvu odnosi na izdatke za mirovine. Izdaci za mirovine narasli su sa 7,2 % na 12,7% BDP. Takva tendencija upućuje na potrebu i na hitnost strukturnih prilagodbi toga dijela javnoga sektora.

Odnos mase mirovina i mase neto plaća prema ZAP-ovim evidencijama kontinuirano je rastao u korist mirovina, od 40,6% u 1995. na 47,4% u 1999. To samo pokazuje da bi, u slučaju da nije bilo pomoći državnoga proračuna u financiranju isplata mirovina, bilo potrebno značajno povećanje stopa doprinosa za mirovinsko osiguranje. Prilikom vremenske usporedbe neto plaća iz evidencije ZAP valja znati da je obuhvat neto plaće u 1994. bio nešto uži nego u godinama poslije. To se može uočiti promatranjem udjela mase neto plaća u BDP.

¹¹ Bruto plaću umanjili smo prema stopama iz tablice 15. koju prikazujemo poslije u dijelu o poreznoj politici.

Tablica 8.

RASHODI KONSOLIDIRANE OPĆE DRŽAVE I MASA PLAĆA,
 1994.-1999.

	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.*
	Udio u BDP (u%)					
Ukupni rashodi opće države	44,1	48,9	50,7	49,8	52,1	54,5
Plaće opće države (bruto)	10,4	11,9	11,2	11,0	11,8	12,6
- od toga plaće lokalne samouprave		0,63	0,66	0,91	0,95	1,00
Transferi stanovništvu opće države	9,5	11,2	12,7	14,3	14,5	..
- od toga izdaci za mirovine	7,2	8,5	9,3	10,7	11,2	12,7
Masa isplaćenih neto plaća ZAP	17,6	22,4	22,0	22,3	22,3	23,1
Neto plaće opće države - procjena	6,0	7,7	7,1	7,3	8,0	8,7
	Omjeri (u%)					
Masa neto plaća država/ukupno ZAP (u %)	33,9	34,3	32,2	32,7	36,0	37,5
Masa mirovina/masa neto plaća ZAP (u %)	40,9	37,9	42,1	47,8	50,3	54,9
Neto plaće lokalne/opće države (u %)	..	5,3	5,9	8,3	8,0	7,9

*BDP za 1999. procjena je DZS, tako da svi izračunani omjeri nemaju karakter konačnoga podatka. Masa isplaćenih plaća i naknada za opću državu u 1999. izračunana je kao zbroj isplaćenih plaća iz središnje države, izvanproračunskih fondova i lokalne samouprave. To znači da nije učinjena konsolidacija, ali je ta pogreška po svojoj veličini najvjerojatnije neznatna.

Izvor: Mjesečno statističko izvješće DZS, br. 6, 2000. za podatke o BDP, Godišnjak MF 1998. i 1999. za podatke o rashodima opće države; Statistički bilten Zavoda za platni promet (različiti brojevi) za masu plaća.

Udio mase neto plaća (prema ZAP-ovoj evidenciji) u BDP od 1995. do 1998. stabilan je, s blagim rastom u 1999. Zbog toga se čini da na razini mase plaća za čitavo gospodarstvo ne postoji ozbiljniji problem. Problem postoji u strukturi mase plaća, gdje sve snažnije dominira javni sektor. Problem postoji zbog rastuće nezaposlenosti i u razini prosječnih plaća. Relativno skupa radna snaga jedan je od razloga, kako niske konkurentnosti, tako i razmjerno visoke razine cijena u Hrvatskoj i slabog procesa stvaranja novih radnih mjesta.

Tablica 9.

IZDACI ZA ZAPOSLENE U JAVNOM SEKTORU

	Udio u BDP (u%)
Australija * 1)	8,4
Austrija 1)	9,8
Kanada * 1)	10,7
Danska 2)	17,3
Finska 1)	14,5
Francuska 3)	13,0
Njemačka 3)	10,4
Irska 1)	10,2
Italija 3)	9,1
Nizozemska 2)	7,8
Novi Zeland 1)	9,6
Portugal 1)	14,3
Španjolska 3)	11,6
Švedska 3)	16,1
Švicarska 3)	11,1
Ujedinjeno Kraljevstvo 2)	11,1
SAD * 2)	7,8
Češka 2)	7,9
Mađarska 3)	11,6
Poljska 3)	12,2
OECD neponderirani prosjek	11,2
Hrvatska 1997.	14,5
Hrvatska 1998.	15,7

* Podaci se odnose na masu bruto plaća; 1)1997.; 2)1996.; 3)1995.

Izvor: Public Sector Pay and Employment, OECD and National Accounts, OECD (www.oecd.org); EIZ baza podataka za Hrvatsku na osnovi statistike nacionalnih računa, interna dokumentacija Državnog zavoda za statistiku.

Ukupni izdaci za zaposlene u javnome sektoru u Hrvatskoj razmjerno su visoki, sudeći prema usporedbi sa zemljama OECD (tablica 9.). Prema podacima iz statistike nacionalnih računa izdaci za zaposlene, kao udio u BDP u Hrvatskoj godine 1998. iznosili su 15,7% BDP, a u svim je ostalim promatranim zemljama, s iznimkom Danske, taj omjer niži. Prosjek za zemlje OECD iznosio je 11,2%.

Usporedba plaća u javnome i poslovnome sektoru

Prosječne neto plaće u javnome sektoru od godine 1992. kontinuirano (s iznimkom godine 1996.) rastu brže nego plaće u industrijskome sektoru, čime zaposleni u tome sektoru dolaze u relativno povoljniji položaj (tablica 12.). Položaj je to povoljniji, ako se uzme u obzir sigurnost zaposlenja koju nudi državni sektor. U industrijskom je sektoru u lipnju 2000. zaposlenost smanjena za više od 35% u odnosu na 1992.¹² Potrebno je znati da je godine 1992. bila ratna godina, a pri eventualnoj usporedbi s prijašnjim godinama važno je znati da tada Hrvatska nije imala izgrađenu samostalnu državnu upravu, već ju je u velikoj mjeri dijelila s upravom bivše Federacije, što je utjecalo i na broj zaposlenih i na njihovu strukturu. Relativno zaostajanje plaća zaposlenih u javnim i državnim službama u ranim ratnim godinama zbog štednje u proračunu, a i nešto poslije zbog reguliranja plaće radi osiguranja uspjeha stabilizacijskog programa (osobito snažno 1996.) prema ovim je pokazateljima više nego nadoknađeno kretanjima nakon godine 1996.

Odnos prosječnih plaća u javnome sektoru u odnosu na privatni sektor u Hrvatskoj je iznimno naklonjen javnome sektoru, barem kada se promatraju dostupne međunarodnu usporedbe (tablica 10.). Bez obzira kako definirali privatni sektor (čisti privatni sektor, ili poslovni sektor koji bi u razvijenom tržišnom gospodarstvu morao više ili manje u cijelosti postati privatni), odnosno kako definiramo javni sektor (za ostale zemlje uzimaju se korisnici proračuna), javni sektor ima plaće od oko 30% više nego privatni sektor, što je omjer koji, osim Kanade, nema nijedna druga zemlja. Štoviše, u Mađarskoj su zaposleni u javnome sektoru slabije plaćeni od onih u privatnome sektoru. Pitanje prikrivanja stvarne visine isplaćenih plaća u privatnome sektoru ostaje problem u hrvatskome slučaju, no vjerojatno sličan problem postoji i u Mađarskoj i u Poljskoj.

¹² Prema Priopćenja DZS "Zaposleni radnici i proizvodnost rada u industriji", razni brojevi.

Tablica 10.

PROSJEČNE NETO PLAĆE U JAVNOME SEKTORU
U ODNOSU NA INDUSTRIJU

	Neto plaće u javnome sektoru (industrija=100)
1989.	125,3
1990.	143,0
1991.	127,3
1992.	99,2
1993.	104,8
1994.	110,6
1995.	113,1
1996.	108,7
1997.	112,3
1998.	122,0
1999.	134,5
2000. (1. polugodište)	139,9

NAPOMENA: Pod javnim sektorima u razdoblju 1989.-1996. podrazumijeva se neprivreda, a u razdoblju 1997.-2000. to je skupni naziv za djelatnosti javne uprave, zdravstva i obrazovanja (bez vojske i policije). Prosječna plaća u javnoj upravi u razdoblju 1997.-2000. dobijena je kao ponderirani prosjek u navedene tri djelatnosti, a kao ponderi korišteni su podaci o broju zaposlenih. Za razdoblje 1989.-1996. napravljena je korekcija za razliku u obuhvatu javnog sektora i industrije, pa je serija usporediva u cijelom promatranom razdoblju.

Izvor za originalne podatke: DZS.

Tablica 11.

ODNOS PROSJEČNIH BRUTO PLAĆA U JAVNOME SEKTORU
I PROSJEČNIH BRUTO PLAĆA U PRIVATNOME SEKTORU

	Odnos plaća javni/privatni sektor
Australija 1)	1,27
Kanada 3)	1,40
Finska 2)	1,04
Francuska 2)	1,11
Novi Zeland 1)	1,13
Španjolska 2)	1,24
Švicarska 4)	1,20
Ujedinjeno Kraljevstvo 2)	1,01
SAD 2)	1,12
Mađarska 1)	0,86
Poljska 2)	1,09
Hrvatska-državne pravne osobe/privatne pravne osobe*	1,32
Hrvatska-javni sektor/poslovni sektor*	1,28
Hrvatska-korisnici proračuna/privatne pravne osobe*	1,39
Hrvatska-korisnici proračuna/poslovni sektor*	1,30
Hrvatska-korisnici proračuna/prerađivačka industrija*	1,35

NAPOMENA: 1)1997.; 2)1996.; 3)1995; 4) 1994; *Svi podaci za Hrvatsku odnose se na lipanj 2000., uspoređuju se prosječne bruto plaće po zaposlenome, prema evidencije ZAP na osnovi tzv. SPL obrasca, podaci za vojsku i policiju nisu uključeni. Privatne su pravne osobe pravne osobe u privatnom i pretežito privatnome vlasništvu. Državne pravne osobe pravne su osobe u državnom ili pretežito državnome vlasništvu, uključujući i proračunske korisnike. Javni sektor uključuje pravne osobe u javnoj upravi, u obrazovanju i u zdravstvu (područja L-N prema Nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti). Poslovni sektor čine pravne osobe u gospodarskim djelatnostima (područja A-K prema Nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti), bez obzira na vlasništvo. Korisnici proračuna pravne su osobe financirane iz proračuna, fondova i sami fondovi na lokalnoj i državnoj razini. Prerađivačku industriju čine pravne osobe u djelatnosti D prema Nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti, bez obzira na vlasništvo.

Izvor: PSPE data base, OECD (www.oecd.org); i EIZ za Hrvatsku na osnovi podataka ZAP "Informacija o isplati plaća i naknada veznih uz radni odnos u lipnju 2000."

Zaposlenost u izabranim sektorima, djelatnostima i poduzećima

Usporedba strukture zaposlenosti prema područjima djelatnosti između Hrvatske i drugih srednjoeuropskih tranzicijskih zemalja otkriva da je zaposlenost u hrvatskoj industriji manja nego u industriji ostalih zemalja (tablica 12.). Udio zaposlenih u trgovini na usporedivim je razinama. Zaposlenost u javnoj upravi, iako nešto viša od prosjeka, ipak je manja nego, npr., u Mađarskoj ili u Slovačkoj. Zaposlenost u obrazovanju najniža je među promatranim zemljama, zaposlenost u zdravstvu nešto je niža od prosjeka. Ukupna zaposlenost u javnome sektoru (javna uprava, obrazovanje i zdravstvo) viša je nego u Sloveniji i približno je na istim razinama kao u Češkoj i Poljskoj (podaci još uvijek ne uključuju vojsku).

Tablica 12.

STRUKTURA ZAPOSLENIH PREMA IZABRANIM PODRUČJIMA
DJELATNOSTI, 1997.

	Prerađivačka industrija	Trgovina	Javna uprava	Obrazovanje	Zdravstvo	Javni sektor (ukupno)
Češka	27,8	13,4	6,5	6,2	5,5	18,2
Mađarska	23,7	13,6	8,1	8,1	6,4	22,6
Poljska	21,0	13,1	5,2	6,2	7,0	18,3
Slovačka	26,1	11,6	7,4	7,6	6,7	21,7
Slovenija	32,3	11,9	4,0	5,9	4,7	14,6
Hrvatska 1999.	21,7	13,4	7,1	5,4	5,7	18,2

Izvor: "Yearbook on Labor Statistics 1998", ILO, Geneve, i Priopćenje DZS "Anketa o radnoj snazi", br. 9.2.7/2. od 7. lipnja 2000.

Podaci iz tablice 12. govore da Hrvatska tek djelomično ima problema s previsokom zaposlenošću u javnom sektoru, i to više u javnoj upravi, nego u javnom zdravstvu i javnom obrazovanju, barem u usporedbi sa srednjoeuropskim tranzicijskim zemljama. No u kombinaciji s njihovom relativno visokom plaćom, to u masi plaća predstavlja problem. Mađarska ima brojani javni sektor, ali su plaće u javnome sektoru niže. Svjetske preporuke idu u smjeru manjeg i učinkovitijeg javnog sektora, čiji bi zaposlenici tek u tom slučaju mogli imati razmjerno visoke plaće.

Javni je sektor u velikoj mjeri zapošljavao visoko i više obrazovane osobe (tablica 13.). U hrvatskim je poduzećima izvan javnoga sektora od ukupnog broja

zaposlenih osoba 13,8% visoko i više obrazovanih, a u javnome sektoru gotovo polovina zaposlenih ima visoku ili višu obrazovnu razinu. Pritom prednjači obrazovanje s gotovo 70% takvih osoba. To je jedan od razloga viših plaća u javnome sektoru u odnosu na privatni.

Tablica 13.

ZAPOSLENI U PRAVNIM OSOBAMA PREMA STUPNJU
STRUČNOG OBRAZOVANJA,

Stanje 31. ožujka 1999.

	Visoka i viša obrazovna razina	Srednja i niža obrazovna razina	Različiti stupnjevi kvalifikacija radnika
Poslovni sektor	13,8	40,8	45,4
- prerađivačka industrija	10,9	32,9	56,2
Ukupno javni sektor	49,0	36,3	14,8
- javna uprava	42,6	51,9	5,5
- obrazovanje	69,5	16,7	13,8
- zdravstvo	30,7	47,7	21,6
Ostale društvene i uslužne djelatnosti	24,7	45,1	30,2

Izvor: DZS, "Priopćenje" br. 9.2.3., 1999.

Zaposlenost i plaće prema djelatnostima

Prosječna mjesečna bruto plaća isplaćena u javnome sektoru viša je za oko 28% nego u poslovnome sektoru, to pokazuje evidencija ZAP (tablica 14.). Taj je odnos u korist javnoga sektora još veći, ako se promatra u odnosu na prerađivačku industriju. Unutar javnoga sektora najviše prosječne plaće isplaćene su u javnoj upravi.

Privatni sektor, odnosno pravne osobe u privatnom ili većinskom privatnom vlasništvu isplaćuju osjetno niže plaće nego neprivatni sektor. Razlika je približno 32% u korist neprivatnog sektora. Tu, naravno, valja podsjetiti na problem neprikazivanja stvarno isplaćenih plaća, koji je češći u privatnom sektoru. Potrebno je upozoriti na činjenicu da je zaposlenost u privatnome sektoru tek nešto veća nego u neprivatnom sektoru (bez obrtnika i samostalnih zanimanja). Omjer je oko 55:45

u korist privatnoga sektora, što upućuje na problem slabog napretka u privatizaciji i na sve moguće buduće probleme u postupku restrukturiranja koji očekuju neprivatizirani sektor.

Tablica 14.

ZAPOSLENOST I BRUTO PLAĆE U IZABRANIM SEKTORIMA
I SKUPINAMA PODUZEĆA, LIPANJ 2000.

	Broj zaposlenika kojima je isplaćena plaća	Prosječna mjesečna bruto plaća
UKUPNO	822.201	4771
Poslovni sektor (djelatnosti A-K prema NKD)	607.512	4471
- prerađivačka industrija	199.688	4304
Javni sektor (javna uprava, obrazovanje, zdravstvo)	186.869	5725
- javna uprava	49.297	6396
- obrazovanje	75.847	4949
- zdravstvo	61.725	6131
Privatne pravne osobe	449.577	4168
Neprivatizirani sektor	372.624	5499
- 11 poduzeća (javna poduzeća i trgovačka društva)	87.488	5708
Korisnici proračuna, fondova, fondovi i ostali	200.672	5798
- korisnici na razini države	154.506	5836
- korisnici na lokalnoj razini	32.768	5534
- ostali	13.398	5998

NAPOMENA: Podaci ne obuhvaćaju vojsku i policiju, niti obrt i slobodne profesije (osim ako imaju otvoren račun u ZAP). Izabranih 11 javnih poduzeća i trgovačkih društava u državnom ili u većinskom državnom vlasništvu jesu HEP, INA, Hrvatske šume, HŽ, HRT, Croatia osiguranje, Hrvatska pošta, Hrvatski telekom, Narodne novine, Jadrolinija i Plovput.

Izvor: ZAP "Informacija o isplati plaća i naknada vezanih uz radni odnos u lipnju 2000.", Zagreb, kolovoz 2000.

Prosječne plaće u 11 izabranih javnih poduzeća i državnih trgovačkih društava na približno su istim razinama kao i prosječne plaće za javni sektor u cjelini¹³. Broj osoba koje dobivaju plaću iz proračuna i fondova bolje odražava veličinu javnoga sektora, nego broj osoba zaposlenih u javnoj upravi, zdravstvu i u obrazovanju, jer osobe zaposlene u zdravstvu i obrazovanju mogu biti dio privatnoga sektora.

Točan broj osoba koje dobivaju plaću iz državnoga proračuna nije nam poznat. Podatak iz tablice 14. o oko 200 tisuća osoba ne sadrži vojsku i policiju. Ako ukupan broj zaposlenih u Hrvatskoj koji primaju plaću, prema podacima iz tablice 14. (822.201), uvećamo za oko 70 tisuća osoba zaposlenih u vojsci i policiji, pa za još oko 200 tisuća zaposlenih u obrtu i slobodnim profesijama, tada proizlazi da u Hrvatskoj oko 1,1 milijun osoba dobiva plaću. Od toga broja, približno 25% čine korisnici proračuna.

Porezna politika

Ukupno oporezivanje rada u Hrvatskoj kontinuirano se smanjuje od godine 1994. Zbroj svih doprinosa koje plaća poslodavac, kao i onih koje plaća zaposlenik, zajedno s prosječnim teretom poreza na dohodak iznosio je oko 53% ukupnog troška rada u 1994. i smanjen je na oko 40% u godini 2000. (u tablici 17. prikazan je izračun za samca s prosječnom plaćom industrijskog radnika). Rezultat je to ublaživanja tereta poreza na dohodak za zaposlenika s prosječnom plaćom i smanjivanja stopa doprinosa u nekoliko navrata.

Najveći dio poreza na dohotke od rada odnosi se na doprinose za socijalno osiguranje (zdravstveno i mirovinsko osiguranje). No, iako se čine visokima, ti doprinosi ni godine 1999. nisu osiguravali fondovima dovoljno sredstva za isplatu obveza za mirovine i za zdravstvenu skrb, pa je državni proračun nadoknađivao manjak, ili su kumulirane neizvršene obveze.

Obveza poreza na dohodak u godini 2000. činila je oko 10 % bruto plaće, što se u međunarodnim okvirima može smatrati niskom stopom (vidi usporedbu prihoda od poreza na dohodak u tablici 4.).

Smanjivanje poreznog opterećenja rada pozitivna je tendencija, jer se time povećava motivacija za rad, smanjuje se motivacija za utaju poreza i za prelazak radnika u sivo gospodarstvo. Time se smanjuju i ukupni troškovi rada, čime se povećava konkurentnost, a povećavaju se i izgledi za novo zapošljavanje. Smanjivanje poreznog opterećenja rada ipak nije vidno utjecalo na smanjivanje ukupne

¹³ Posebno praćenje plaća u izabranih 11 poduzeća posljedica je prijašnjeg stand-by aranžmana s MMF-om, kada su plaće u tim poduzećima bile jedan od kriterija provođenja dogovorene ekonomske politike.

cijene rada, jer se najveći dio dosadašnjih smanjenja prelijevao u neto plaće zaposlenih.

Međunarodne usporedbe poreznog "klina" (udio svih poreza i doprinosa na rad u trošku rada) pokazuju da je u godini 2000. u Hrvatskoj postignuta razina koja vrijedi za prosjek Europe (tablica 15.). To je još uvijek stopa viša nego u izvan-europskim zemljama OECDa, ali niža nego u nama konkurentnim srednjoeuropskim tranzicijskim zemljama. Valja spomenuti da Hrvatska to smanjenje u stopama doprinosa nije postigla racionalizacijom sustava socijalnog osiguranja, nego prebacivanjem dijela tereta financiranja tih sustava na središnji državni proračun. U smanjivanju opterećenja porezom na dohodak, to je kompenzirano snažnim oporezivanjem potrošnje, npr. porezom na dodanu vrijednost i trošarinama. Za takav pristup postoji opravdanje kratkoročno, i u situaciji gdje su prihodi državnog proračuna visoki i stabilni.

Tablica 15.

UDIO POREZA I DOPRINOSA
U UKUPNOM TROŠKU RADA, 1996.

U postocima

	Porezni "klin"
OECD (uklj. Češku, Mađarsku i Poljsku)	
- neponderirani prosjek	37,2
OECD Europa (bez Češke, Mađarske i Poljske)	
- neponderirani prosjek	41,0
OECD izvan Europe	
- neponderirani prosjek	22,9
Češka	42,6
Mađarska	52,0
Poljska	44,7
Slovenija	47,1
Hrvatska 1996.	47,8
Hrvatska 2000.	40,5

Izvor: OECD (1997.), izračuni EIZ za Sloveniju i Hrvatsku.

U godini 2000. državni je proračun zabilježio znatan manjak. Takva se situacija očekuje i u idućim godinama. Zato je veoma teško očekivati da proračun u takvoj

situaciji prihvatiti dalje smanjivanje poreznih prihoda. Što se tiče doprinosa za zdravstveno i mirovinsko osiguranje, poželjno je najprije provesti reforme mirovinskog i zdravstvenog sustava, pa bi tek potom valjalo vidjeti ima li prostora za dalje smanjivanje doprinosa. Doprinos za nezaposlene u kratkome roku isto se tako ne bi mogao smanjivati zbog povećanih potreba u obliku sve većeg broja nezaposlenih. Doprinos za Hrvatsku gospodarsku komoru nije velik, ali s čisto ekonomske strane ne postoji mnogo opravdanja da se njime opterećuje trošak rada. Ipak, takva je praksa uobičajena u mnogim zemljama kontinentalne Europe (ali ne postoji u zemljama anglo-saksonske tradicije). Porez na dohodak je, vidjeli smo, razmjeno nizak i značajnije uštede u obliku smanjivanja troška rada sve je teže postići. Opterećenost porezom na dohodak ipak je važan problem sa stajališta progresivnosti oporezivanja dohodaka, osobito u našem sustavu gdje većina poreznih prihoda dolazi od PDV.

Stoga savjetujemo da se u kratkom roku (godina-dvije) ne smanjuju doprinosi za mirovinsko i zdravstveno osiguranje, kao ni za zapošljavanje. To vjerojatno neće biti moguće ni u srednjem roku. Promjene stopa tih doprinosa morale bi biti povezane s reformama mirovinskog i zdravstvenog sustava i sa stanjem na tržištu rada. U kratkome roku, zbog štednje u državnom proračunu, ne bi bilo potrebno dalje smanjivati opterećenost porezom na dohodak, koji je ionako nizak. Ipak, u slučaju da se državni proračun nađe u povoljnom položaju, može se razmisliti o povećanju osobnog odbitka kod poreza na dohodak.

Zaključci vezani uz analizu plaća

Realna neto plaća rasla je u posljednjim godinama po stopama od oko 4,5% većima od stopa proizvodnosti rada. Dugotrajno i snažno odstupanje kretanja između realne plaće i proizvodnosti ozbiljno ugrožava uravnotežen gospodarski razvitak. Vanjska je konkurentnost zemlje time smanjena, jer su nama konkurentne tranzicijske zemlje u istome razdoblju zabilježile umjereniji rast plaća u odnosu na rast proizvodnosti.

Ponekad se takva kretanja opravdavaju dostizanjem razina plaća iz nekih davno proteklih godina. Bivše su razine odraz bivšeg stanja i one ne mogu služiti kao referentna razdoblja. Uvjeti koji su vrijedili prije desetak godina više se ne mogu ponoviti, pa tako ni vraćanje na davnu razinu koja je bila "prihvatljiva" nema puno smisla. Poželjna kretanja i razine moraju se izvoditi iz trenutnog stanja i naše želje za budućim stanjem, a ne iz prošlosti.

Prosječna bruto plaća izražena u USD prema tekucem tečaju u Hrvatskoj je veća nego u svim ostalim tranzicijskim zemljama, osim Slovenije. Razina cijena u Hrvatskoj viša je nego u svim ostalim srednjoeuropskim tranzicijskim zemljama.

Proizlazi da je kupovna moć prosječne plaće u Hrvatskoj niska, usprkos razmjerno visokim plaćama. Postoji problem da je rad u Hrvatskoj skup za poslodavca, a jeftin za radnika. Jedan od mogućih načina za povećanje standarda zaposlenih bez povećanja troška rada jest snižavanje razine cijena u Hrvatskoj. To se može postići snažnijom integracijom u svjetske trgovinske i kapitalne tokove, jačanjem konkurencije na domaćem tržištu, snižavanjem poreznog opterećenja i snižavanjem jediničnih troškova rada.

Imamo li problem previsoke razine plaća po zaposlenome? Vjerojatno da. Prema razini razvijenosti, prosječna je plaća u Hrvatskoj relativno visoka. Jedna je od posljedica i visoka razina nezaposlenosti. Ako se mora birati između veće zaposlenosti i viših plaća, poželjno je izabrati veću zaposlenost, jer ona s ekonomskog stajališta bolje utječe na životni standard ukupne društvene zajednice i socijalno je mnogo prihvatljivija. Povećanje plaća uz nisku zaposlenost povećava društvene nejednakosti između onih koji rade i onih koji ne rade. Ako je jedan od društvenih ciljeva borba protiv siromaštva, a siromaštvo je iznadprosječno upravo kod nezaposlenih osoba, tada je potrebno povećavati izgleda za zapošljavanje¹⁴. Umjereni rast plaća jedan je od potrebnih koraka za to.

Porast realnih plaća industrijski je sektor morao kompenzirati povećanjem proizvodnosti i smanjivanjem zaposlenosti. Javni sektor nije smanjivao zaposlenost. Time on u masi isplaćenih plaća poprima razmjere koji postaju velik teret za državne financije, a odatle i za čitavo gospodarstvo. Problem s javnim sektorom prevelika je masa isplaćenih plaća (što pokazuju međunarodne usporedbe). Čini se da postoji i problem relativno prevelike pojedinačne plaće, barem kada se javni sektor uspoređuje s privatnim. Postoji li problem na razini zaposlenosti u javnome sektoru u ovom je trenutku teško reći, jer ima veoma malo usporedivih podataka, a dodatna je prepreka nepostojanje informacija o točnom broju zaposlenih. Ako to već nije učinjeno, potrebno je poduzeti akciju snimanja stanja zaposlenosti u javnome sektoru, što bi tada moralo biti podloga za donošenje kvalitetnog programa restrukturiranja toga sektora.

Ukupno oporezivanje rada u Hrvatskoj kontinuirano se smanjuje od godine 1994. Međunarodne usporedbe pokazuju da u godini 2000. Hrvatska nije pretjerano oporezivala rad, jer je postignuta razina koja vrijedi za prosjek Europe. Čini se da u kratkome roku nema puno prostora za dalje smanjivanje oporezivanja rada.

¹⁴ Vidi nedavno prikazano istraživanje Svjetske banke o siromaštvu u našoj zemlji "Hrvatska: Studija o ekonomskoj ranjivosti i socijalnom blagostanju".

Scenariji gospodarskoga razvitka uz različite politike plaća

Pretpostavke i obrazloženja

U ovom su dijelu prikazani različiti načini određivanja politike plaća za korisnike proračuna i za javna poduzeća i poduzeća u većinskom vlasništvu države, a i utjecaj odabira politike plaća na osnovne makroekonomske parametre u razdoblju 2000.-2003. Za privatna poduzeća (pravne subjekte i obrtništvo), odnosno za poduzeća u većinskom privatnom vlasništvu u osnovnim se scenarijima pretpostavlja da će rast prosječnih plaća slijediti rast proizvodnosti. U jednoj podvarijanti politika plaća u ovim pravnim subjektima slijedi osnovna načela i smjernice politike plaća u javnome sektoru.

Simulacije pojedinih načina politike plaća proizlaze, kako iz analize gospodarskih kretanja, tako i iz osnovnih smjernica fiskalne politike za naredne tri godine prema prijedlozima Ministarstva financija iz dokumenata "Okviri strategije i stabilnosti hrvatskog gospodarstva" i "Prijedlog načela fiskalne politike u razdoblju 2001.-2003." (iz rujna 2000.).

No, pri našem definiranju različitih scenarija neke varijante odstupaju od najavljenih projekcija državnoga proračuna za iduće tri godine, što je napravljeno da bi se prikazali učinci nešto drugačijeg kretanja državne potrošnje.

Ponuđena su tri osnovna scenarija. Uz svaki od tih scenarija navedeni su njegovi učinci na rast BDP, promjenu strukture BDP, deficit bilance plaćanja, kretanje investicija i nacionalne stope štednje i kretanje (ne)zaposlenosti. Iako numerički pokazujemo podatke za vremensko razdoblje 2000.-2003., sve učinke i posljedice pojedinog scenarija moguće je spoznati i u srednjoročnom razdoblju. Premda se razlikovne karakteristike odabira pojedinog scenarija mogu ponekad učiniti malima, jer je razdoblje kratko, valja imati na umu dinamične srednjoročne učinke pri prosudbi o poželjnosti odabira predloženih scenarija.

U simulacijama različitih scenarija korišteni su rezultati brojnih dosadašnjih istraživanja vezanih uz izvoz i uvoz i njihove determinante, kretanje osobne potrošnje i njezine osnovne determinante, kretanje osnovnih pokazatelja učinkovitosti investicija u dosadašnjem razdoblju i iskustva zemalja u tranziciji (ICOR-incremental capital-output ratio), odnos bruto investicija u fiksni kapital kao postotka BDP i realne stope rasta BDP, odnos tekuće štednje i investicija, struktura cijene koštanja proizvoda i usluga po djelatnostima i kategorijama pravnih subjekata s posebnim naglaskom na trošak inputa državnih jedinica, itd.

Simulacije su rezultat korištenja parcijalnih ekonometrijskih jednadžbi iz kvartalnog modela hrvatskoga gospodarstva u izradi, uz primjenu elemenata modela financijskog programiranja¹⁵.

¹⁵ Podrobna metodološka objašnjenja i rezultati istraživanja navedenih kategorija mogu se naći u studijama i u dokumentaciji Ekonomskog instituta, Zagreb.

Projekcije gospodarskog razvitka u okviru scenarija 1.

Scenarij 1. najmanje je restriktivan prema veličini izdataka za potrošnju konsolidirane države i mase plaća u javnim poduzećima i u poduzećima u pretežito državnom vlasništvu. Mogli bismo reći da on daje rezultate sporog prilagođivanja javnoga sektora.

Pretpostavke korištene kod ovog scenarija ovakve su:

- (1) Masa realnih izdataka za zaposlene (masa realnih bruto plaća) iz proračuna opće države i za zaposlene u javnim i državnim poduzećima raste realno godišnje za polovinu stope rasta realnog BDP (npr. masa realnih plaća raste realno 2%, ako realni BDP raste realno 4%). Ako realni BDP pada, masa realnih plaća pada po upola većoj stopi od stope pada BDP (npr. masa realnih plaća pada realno 6% ako realni BDP pada realno 4%).
- (2) Realni izdaci za dobra i usluge države ostaju konstantni.
- (3) Prosječna realna plaća u privatnome sektoru gospodarstva kreće se kao i proizvodnost rada.

Može se vidjeti da se u ovom scenariju predviđa manje restriktivan rast državnoga sektora nego što je to u projekcijama Ministarstva financija.

Osnovni su makroekonomski pokazatelji ovi (tablica 16.): prosječna godišnja stopa rasta BDP u razdoblju 2001.-2003. iznosila bi 3,5%. Izvoz raste prema ovom scenariju po prosječnoj godišnjoj stopi od 6,9%, a uvoz od 4,2%. Udio izvoza u BDP sa sadašnjih se (2000.) 41,4% penje na 45,6% u 2003. Udio uvoza u BDP sa sadašnjih 47,6% penje se na 48,6% BDP. Time se udio deficita tekućeg računa bilance plaćanja u BDP dovodi na prosječnu razinu od 6,6%, što predstavlja relativno visoki udio i značajno pogoršava parametre servisiranja vanjskoga duga, koji dolaze na granice održivih.

Tablica 16.

SAŽETAK PROJEKCIJA ZA SCENARIJ 1.

	2000.	2001.	2002.	2003.	2001.- 2003.
Realni BDP (stopa rasta u %)	3,5	3,4	3,5	3,7	3,5
Izvoz (stopa rasta u %)	5,5	7,2	7,6	5,9	6,9
Uvoz (stopa rasta u %)	2,6	4,8	5,3	2,6	4,2
Osobna potrošnja (stopa rasta u %)	8,1	4,8	2,6	1,8	3,0
Državna potrošnja (stopa rasta u %)	-6,3	0,9	0,9	1,0	0,9
Investicije (stopa rasta u %)	-1,9	-1,7	4,6	5,1	2,7
Deficit bilance plaćanja (% BDP)	5,8	6,5	6,9	6,5	6,6
Stopa nacionalne štednje (% BDP)	16,2	14,4	14,3	14,9	14,5
Stopa investicija u fiksni kapital (% BDP)	20,9	20,1	20,6	20,9	20,5

Prosječna je stopa rasta investicija 2,7% s tim da investicije ubrzavaju rast 2002. i 2003. Osobna se potrošnja u cijelome razdoblju kreće nešto sporije od rasta BDP, a prosječna stopa rasta za cijelo razdoblje iznosila bi 3,0%. Tako bi se udio osobne potrošnje sa sadašnjih 59,9% smanjio na 59,0% BDP.

Stopa rasta državne potrošnje u razdoblju 2001.-2003. iznosi prosječno godišnje 0,9%, čime se udio potrošnje konsolidirane države u BDP mjereno prema metodologiji SNA sa 26,8% u 1999. svodi na 22,5% u godini 2003. Stopa nacionalne štednje u ovom scenariju iznosi relativno niskih 14,5% u razdoblju 2001.-2003., stoga su i deficiti tekuće bilance plaćanja relativno visoki. Ukupno troškovno rasterećenje gospodarstva iznosi prosječno 1,2% godišnje ili 3,7% kumulativno u razdoblju 2000.-2003.

Projekcije gospodarskog razvitka u okviru scenarija 2.

Scenarij 2 manje odstupa od projekcija fiskalne politike Ministarstva financija, a to znači da je u smislu fiskalne politike restriktivniji od scenarija 1., ali je u pojedinim kategorijama manje restriktivan od trogodišnjih projekcija proračuna MF.

Pretpostavke korištene kod scenarija 2. jesu:

- (1) Masa realnih plaća u središnjem državnom proračunu, izvanproračunskim fondovima i lokalnoj upravi i samoupravi, ostaje u razdoblju 2001.-2003. konstantna ako realni BDP raste. Ako realni BDP pada, masa realnih plaća pada istom stopom. Nominalna masa plaća raste kao indeks troškova života.

- (2) Nominalni izdaci za dobra i usluge države preuzeti su iz projekcija Ministarstva financija.
- (3) Masa plaća u javnim poduzećima ostaje nominalno ista u razdoblju 2000.-2003., odnosno realno manja za indeks troškova života.
- (4) Prosječna realna plaća u privatnom sektoru gospodarstva kreće se kao i proizvodnost rada.

Osnovni rezultati ovoga scenarija prikazani su u tablici 20. Prema ovom scenariju prosječna bi godišnja stopa rasta BDP iznosila 3,7%. Godišnja stopa rasta izvoza za razdoblje 2001.-2003. iznosila bi 7,2%, a stope rasta uvoza prosječno bi u cijelom razdoblju iznosile 0,9%. Kao rezultat takvih kretanja udio deficita tekućeg računa bilance plaćanja u BDP iznosio bi prosječno 5,9% s tendencijom daljeg opadanja. U odnosu na scenarij 1 pokazatelji vanjske zaduženosti bili bi povoljniji.

Tablica 17.

SAŽETAK PROJEKCIJA ZA SCENARIJ 2.

	2000.	2001.	2002.	2003.	2001.- 2003.
Realni BDP (stopa rasta u %)	3,5	3,5	3,6	3,9	3,7
Izvoz (stopa rasta u %)	5,5	7,5	7,9	6,2	7,2
Uvoz (stopa rasta u %)	2,6	0,4	2,4	-0,1	0,9
Osobna potrošnja (stopa rasta u %)	8,1	3,5	1,5	0,9	2,0
Državna potrošnja (stopa rasta u %)	-6,3	-6,2	-2,3	-3,0	-3,8
Investicije (stopa rasta u %)	-1,9	0,1	4,4	5,2	3,2
Deficit bilance plaćanja (% BDP)	5,8	6,0	6,1	5,6	5,9
Stopa nacionalne štednje (% BDP)	16,2	15,3	15,3	16,0	15,6
Stopa investicija u fiksni kapital (% BDP)	20,9	20,6	20,9	21,2	20,9

Investicije se kreću slično kao i u scenariju 1. u razdoblju 2001.-2003., ali razlike između dva scenarija postaju očiglednije kako razdoblje postaje duže (do 2006.) i njihova je efikasnost veća mjereno ICOR-om za 2% u odnosu na investicije iz scenarija 1., premda udjelu investicija u BDP nisu bitno različiti u tome razdoblju. Riječ je o intenzivnijoj promjeni strukture investicija koju provodi država u korist poduzeća i obrta. Stoga se s gotovo istim udjelom investicija u BDP, ali s većom učinkovitošću postiže prosječno viša stopa rasta BDP.

Osobna potrošnja prema ovome scenariju raste prosječno godišnje 2,0%, a to je manje nego u scenariju 1. Državna potrošnja u razdoblju 2001.-2003. pada prosječno godišnje 3,8% realno, s tim da je 2001. najveći pad 6,2%, a 2002. i 2003. taj je pad manji. Time bi se udio potrošnje konsolidirane države u BDP iz 1999. sa 26,8% sveo na 19,4% u godini 2003.

Stopa nacionalne štednje nešto je viša nego u scenariju 1. i iznosi u godinama 2001.-2003. prosječno 15,6%, što se odražava, uz nepromijenjeni udio investicija u BDP, u prosječno manjem udjelu deficita bilance plaćanja od 5,9% s daljom tendencijom smanjivanja poslije godine 2003.

Ukupno troškovno rasterećenje gospodarstva iznosi prosječno 3,5% godišnje ili 10,7% kumulativno u razdoblju 2000.-2003., a to je gotovo tri puta više nego u scenariju 1.

Projekcije gospodarskoga razvitka u okviru scenarija 2.A

Kao podvarijanta scenarija 2. može se dodatno razmotriti situacija u kojoj bi i privatni sektor podnio dio tereta u restrukturiranju, jer se u varijanti 2. eksplicitno prepoznaju država i javni sektor, odnosno zaposleni u njemu, kao oni koji bi platili relativno veću cijenu u odnosu na ostatak gospodarstva. Takva je podvarijanta označena sa 2a, i analizira situaciju u kojoj bi i masa realnih plaća u privatnome sektoru ostala konstantna u razdoblju 2001.-2003, pored zadržavanja svih ostalih pretpostavki iz varijante 2. Posve je jasno da država samo može odrediti politiku plaća za onaj dio gospodarstva u kojem je i vlasnik, ali bi isto tako bi privatni dio gospodarstva morao politiku plaća u državi uzeti kao danu smjernicu i na neki način je slijediti u svojim kolektivnim pregovorima u tome dijelu gospodarskog sustava Republike Hrvatske.

Tablica 18.

SAŽETAK PROJEKCIJA ZA SCENARIJ 2.A

	2000.	2001.	2002.	2003.	2001.- 2003.
Realni BDP (stopa rasta u %)	3,5	3,9	4,3	4,6	4,3
Izvoz (stopa rasta u %)	5,5	8,2	8,6	6,9	7,9
Uvoz (stopa rasta u %)	2,6	0,9	0,4	0,0	0,5
Osobna potrošnja (stopa rasta u %)	8,1	2,6	0,4	1,4	1,5
Državna potrošnja (stopa rasta u %)	-6,3	-6,2	-2,3	-3,0	-3,8
Investicije (stopa rasta u %)	-1,9	4,0	4,8	6,0	5,0
Deficit bilance plaćanja (% BDP)	5,8	4,9	5,1	4,4	4,8
Stopa nacionalne štednje (% BDP)	16,2	17,2	17,0	18,0	17,4
Stopa investicija u fiksni kapital (% BDP)	20,9	21,4	21,7	21,9	21,7

Kao što je prikazano u tablici 18., u varijanti 2.a bilo bi moguće ostvariti prosječnu stopu gospodarskog rasta od oko 4,3% u razdoblju 2001.-2003., dok bi izvoz rastao po prosječnoj godišnjoj stopi od 7,9%, a uvoz po stopi od 0,5% godišnje. Osobna potrošnja raste po prosječnoj godišnjoj stopi od 1,5%. Udio deficita bilance plaćanja kreće se na prosječno oko 4,8% bruto domaćega proizvoda i ne ugrožava servisiranje vanjskoga duga i omogućuje dalju promociju Hrvatske u smislu investicijske destinacije za zainteresirane vanjske investitore. Stopa nacionalne štednje nalazi se na prosječno 17,4% s tendencijom rasta na svršetku razdoblja (2003.), a investicije rastu brže od BDP i nalaze se u prosjeku u tijeku razdoblja na 22,2% BDP.

Projekcije gospodarskog razvitka u okviru scenarija 3.

Scenarij 3. uglavnom se pridržava projekcija Ministarstva financija iz rujna 2000. o budućoj fiskalnoj politici¹⁶. On je nešto restriktivniji od ponuđenih scenarija u smislu fiskalne politike, ali i najintenzivniji u smislu pritiska na restrukturiranje poduzeća.

Pretpostavke korištene kod scenarija 3. jesu:

- (1) Masa nominalnih plaća u središnjem državnom proračunu, izvanproračunskim fondovima i lokalnoj upravi i samoupravi i u javnim i državnim poduzećima ostaje u razdoblju 2001.-2003. konstantna.

- (2) Nominalni izdaci za dobra i usluge države preuzeti su iz projekcija Ministarstva financija, a realni padaju za stopu inflacije.
- (3) Prosječna realna plaća u privatnome sektoru gospodarstva kreće se kao i proizvodnost rada.

Tablica 19. pokazuje osnovne rezultate te projekcije. Prosječna bi godišnja stopa rasta BDP s gornjim pretpostavkama iznosila 4,1%. Godišnja stopa rasta izvoza za razdoblje 2001.-2003. iznosi 7,7%, jer su i troškovne uštede koje se mjere realnim efektivnim tečajem na osnovi jediničnog troška rada najveće. Sa druge strane, uvoz bi rastao prosječno godišnje stopom od 0,7%, što je manje nego u scenariju 1 i 2. Udio deficita tekućeg računa bilance plaćanja u BDP iznosio bi prosječno prema ovome scenariju 4,9% s tendencijom daljeg opadanja, pa su i pokazatelji vanjske zaduženosti i servisiranja duga povoljniji od prijašnjih scenarija.

Tablica 19.

SAŽETAK PROJEKCIJA ZA SCENARIJ 3.

	2000.	2001.	2002.	2003.	2001.- 2003.
Realni BDP (stopa rasta u %)	3,5	3,8	4,1	4,4	4,1
Izvoz (stopa rasta u %)	5,5	8,0	8,4	6,7	7,7
Uvoz (stopa rasta u %)	2,6	0,2	2,7	-0,4	0,7
Osobna potrošnja (stopa rasta u %)	8,1	2,2	1,5	1,2	1,6
Državna potrošnja (stopa rasta u %)	-1,9	-6,2	-2,4	-3,1	-3,9
Investicije (stopa rasta u %)	-6,3	3,4	5,3	5,4	4,7
Deficit bilance plaćanja (% BDP)	5,8	4,9	5,3	4,6	4,9
Stopa nacionalne štednje (% BDP)	16,1	17,0	16,8	17,8	17,2
Stopa investicija u fiksni kapital (% BDP)	20,9	21,3	21,6	21,8	21,6

Stope rasta investicija veće su od stopa rasta BDP i iznose 4,7% s tendencijom ubrzavanja i učinkovitije su 12% u odnosu na scenarij 1. i 10% u odnosu na scenarij 2. Promjena strukture investicija još je intenzivnija u korist privatnih investicija. Ukupno troškovno rasterećenje gospodarstva iznosi prosječno 4% godišnje ili 13% kumulativno u razdoblju 2000.-2003., a to je više nego u prethodnim scenarijima.

Sektor kućanstava u ovom scenariju podnio bi priličan teret restrukturiranja, jer bi osobna potrošnja rasla prosječnom godišnjom stopom od 1,6%, a to bi smanjilo

¹⁶ Kasnije verzije projekcija Ministarstva financija bile su još restriktivnije, osobito u kretanju plaća državnih i javnih službenika i namještenika.

udio osobne potrošnje u BDP s današnjih (2000.) 59,9% na 57% BDP u godini 2003.

Ipak bi najveći teret prilagodbe iznijeli zaposlenici u konsolidiranoj državi, gdje se udio državne potrošnje sa 26,8% u 1999. smanjuje na 19,4% BDP u godini 2003. ili u prosjeku 1,8% godišnje. To je iznimno snažna dinamika obaranja veličine državne potrošnje, gotovo nezabilježena, ne samo u tranzicijskim zemljama, već i šire. Stopa nacionalne štednje iznosi u razdoblju 2001.-2003. prosječno 17,2%, što uz blago rastući udio investicija u BDP ima za posljedicu udio deficita bilance plaćanja od 4,9%.

Usporedbe rezultata različitih scenarija

Jasno je da se kao jedno od osnovnih ograničenja u gospodarskom razvitku RH nametnuo prevelik udio sektora države koji se očituje u visokim poreznim stopama koje negativno utječu na konkurentnost gospodarstva. Kao izvedenica preambicioznih planova za povećanje državne potrošnje javlja se nemogućnost državnih jedinica da pravovremeno podmiruju svoje obveze, javljaju se nerealna očekivanja sektora kućanstva o budućim primicima od sektora države na ime plaća i transfera, a sve je to zajedno utjecalo na visoke deficite platne bilance i na rast vanjskoga duga. Stoga je namjera smanjivanja udjela države u gospodarstvu razumljiva i opravdana. Pitanje je samo dinamike i načina na koji će se ostvariti troškovno rasterećenje gospodarstva.

Od ponuđena tri scenarija, usporedba kojih je prikazana u tablici 20., vidi se da je scenarij 3. najrestriktivniji u kretanju državnih izdataka. No, time je omogućena najveća troškovna ušteda, a to rezultira visokim očekivanim stopama rasta BDP, investicija i izvoza, višima nego u scenarijima 1. i 2., ali nižima nego u scenariju 2a. Scenarij 3. u usporedbi s ostala dva scenarija osigurava u srednjoročnom razdoblju visoku stopu rasta, izbjegavanje problema servisiranja vanjskoga duga i visoke stope rasta izvoza, uz rast osobne potrošnje znatno sporije od BDP. Prosječno troškovno rasterećenje gospodarstva više je nego u scenarijima 1. i 2. i iznosi prosječno 4% godišnje, ali još uvijek neznatno niže nego u scenariju 2.a u kojem trošak restrukturiranja ne snosi samo javni i privatni sektor gospodarstva odricanjem od jednoga dijela rastuće proizvodnosti u razdoblju 2000.-2003. Scenarij 3. ipak ima kratkoročno negativne posljedice na zaposlenost. Dostignuta stopa nezaposlenosti u jednom bi kratkom razdoblju (iduće 23 godine) mogla dostići gotovo 24%, nakon čega bi se morala početi oporavljati zaposlenost u privatnome sektoru. Ukupna bi zaposlenost počela rasti tek godine 2004. Uostalom, to je karakteristično za projekcije u okviru svakoga od ponuđenih scenarija.

Tablica 20.

SVODNA TABLICA PROJEKCIJA U OKVIRU
 RAZLIČITIH SCENARIJA

	Prosjek 2001.-2003.			
	Scenarij 1.	Scenarij 2.	Scenarij 2a	Scenarij 3.
Realni BDP (stopa rasta u %)	3,5	3,7	4,3	4,1
Izvoz (stopa rasta u %)	6,9	7,2	7,9	7,7
Uvoz (stopa rasta u %)	4,2	0,9	0,5	0,7
Osobna potrošnja (stopa rasta u %)	3,0	2,0	1,5	1,6
Državna potrošnja (stopa rasta u %)	0,9	-3,8	-3,8	-3,9
Investicije (stopa rasta u %)	2,7	3,2	5,0	4,7
Deficit bilance plaćanja (% BDP)	6,6	5,9	4,8	4,9
Stopa nacionalne štednje	14,5	15,6	17,4	17,2
Stopa investicija u fiksni kapital	20,5	20,9	21,7	21,6
Troškovno rasterećenje gospodarstva (u %, prosječno godišnje)	1,2	3,5	4,2	4,0
Zaposlenost u privatnom sektoru (stopa rasta u %)	-0,7	-0,7	-0,0	-0,2
Zaposlenost u državi i javnim poduzećima (stopa rasta u %)	-2,4	-4,2	-2,6	-8,7
Ukupne zaposlenost (stopa rasta u %)	-0,8	-1,4	-0,9	-1,8
Stopa nezaposlenosti	22,3	22,6	22,4	23,2

Scenarij 1. najmanje je restriktivan, ali se u njemu ostvaruje i prosječno najniža stopa rasta BDP, najniža stopa rasta izvoza, uz visok prosječan udio deficita bilance plaćanja od čak 6,6%, što se može pokazati kao dugoročno neodrživo. Istina, on zahtijeva najmanje kratkoročne žrtve u smislu restrukturiranja, tako da će i kratkoročno stopa nezaposlenosti biti oko 22%, a ne 24% kao u scenariju 3. Iako kratkoročno izgleda primamljiviji nego scenarij 3., jer zahtijeva manje napora u restrukturiranju, rezultati već u srednjem roku pokazuju da on ne stavlja dovoljan naglasak na potrebne promjene, ne smanjuje dovoljno porezno opterećenje i time dovodi gospodarstvo u srednjem roku u tešku poziciju. Problem nezaposlenosti možda privremeno može biti i manje naglašen nego u scenariju 3., ali on ostaje tada problem i u dugome roku.

Scenarij 2. po svim svojim je pokazateljima negdje između restriktivnog scenarija 3. i nedovoljno restrukturirajućeg scenarija 1., ali je činjenica da se u osnovnoj varijanti scenarija 2. (jednako kao i kod scenarija 1. i 3.) traži najviše

odricanja od strane zaposlenih u sektoru države i javnih poduzeća, a za privatni se sektor pretpostavlja da sam autonomno određuje politiku plaća, ovisno o tržišnim kriterijima.

Ako bi privatni sektor prihvatio demonstracijski učinak i pridržavao se smjernica kretanja u javnome sektoru, tada bi i politika plaća u privatnome sektoru mogla odstupiti od klasičnoga načela "rast plaća jednak rastu proizvodnosti", i to tako da se otvori dodatni prostor za uštedu i povećanje učinkovitosti poduzeća, o čijem ishodu na svršetku ovisi cjelokupan proces restrukturiranja hrvatskoga gospodarstva. Takav je scenarij prikazan u podvarijanti 2.a. Praćenjem smjernica koje bi dao državni sektor u svojoj politici plaća, privatni bi sektor značajno pripomogao državi da bude manje radikalna u kratkoročnim rezovima koje će ona očito morati učiniti. Varijanta 2a ima najbolje rezultate u smislu rasta bruto domaćega proizvoda u razdoblju 2001.-2003. od prosječno 4,3% i rasta izvoza od prosječno 7,7% i održavanje deficita bilance plaćanja na održivih 4,9%.

Svi su se navedeni scenariji koristili masom realnih (nominalnih) plaća kao varijablom kretanje koje se pretpostavlja. Ovisno o kretanju PROSJEČNE PLAĆE u sektoru konsolidirane države i javnih poduzeća, kao izvedenica se javlja broj zaposlenih u konsolidiranoj državi i u javnim poduzećima.

Ako se, na primjer, prihvati postulat usklađivanja prosječne plaće u konsolidiranoj državi i u javnim poduzećima prema rastu prosječnih plaća u ostatku gospodarstva, tada konsolidirana država i javna poduzeća moraju napraviti prilagodbu u broju zaposlenih u razdoblju 2001.-2003. kako slijedi:

- (1) U scenariju 1. broj zaposlenih u tome sektoru prosječno bi se godišnje smanjivao za 2,4%.
- (2) U scenariju 2. broj zaposlenih smanjivao bi se u tome sektoru prosječno godišnje za 4,2%.
- (3) U scenariju 2.a broj zaposlenih smanjivao bi se u tome sektoru prosječno godišnje za 2,6%.
- (4) U scenariju 3. broj zaposlenih smanjivao bi se u tome sektoru prosječno godišnje za 8,7%.

Odstupanje od usklađivanja s prosječnim plaćama u ostatku gospodarstva znači manju potrebu za smanjivanjem zaposlenosti za onaj postotak za koji bi realna plaća u državnome sektoru relativno zaostajala za ostatkom gospodarstva.

Jedan dio državnih službenika apsorbirao bi privatni sektor, u kojem bi troškovne uštede nastale smanjivanjem udjela državne potrošnje omogućile veću efikasnost poslovanja, ali procjene u sva tri scenarija ukazuju na vjerojatan porast stope nezaposlenosti.

Prosječan verižni indeks zaposlenosti u privatnome sektoru najbolje se kreće u scenariju 2.a gdje iznosi 99,9, potom u scenariju 3. gdje iznosi 99,8, a najlošiji je

u scenariju 1., gdje je pritisak na restrukturiranje najmanji i iznosi 99,3. No, u scenariju 1. prosječna je stopa rasta proizvodnosti gospodarstva najniža i iznosi 4,7% godišnje. U scenariju 2. ona iznosi 5,1% u osnovnoj varijanti i 5,3% u podvarijanti 2.a, a u scenariju 3. iznosi 6,1%.

Pouke ponuđenih scenarija i elementi za donošenje preporuka za buduću politiku plaća

Prikazane projekcije u okviru četiri ponuđena scenarija služe prije svega za dobivanje uvida u moguća makroekonomska kretanja ovisno o izabranim osnovnim smjernicama politike plaća. Osnovne pouke ovih scenarija jesu:

- Rast plaća sporiji od rasta proizvodnosti, makar samo za javni sektor, uz restriktivne ostale elemente državne potrošnje, poboljšava ukupnu ekonomsku učinkovitost gospodarstva.
- Može se izabrati brzo obaranje državne potrošnje, pri čemu su dobiti u obliku dobrih parametara učinkovitosti gospodarstva veliki, ali je visok i kratkoročan trošak u obliku nezaposlenosti.
- Ako se odabere blago obaranje državne potrošnje, tada su dobiti za gospodarstvo u cjelini slabi s veoma izvjesnim srednjoročnim problemima o održivosti stanja bilance plaćanja i servisiranja vanjskoga duga.
- Ako se privatni sektor uspije dogovoriti o politici plaća u kojoj bi plaće rastle sporije od proizvodnosti, tada su dobiti u obliku porasta proizvodnosti, konkurentnosti, makroekonomske stabilnosti i konačno gospodarskoga rasta mnogo veće, nego ako to prihvati samo javni sektor, a troškovi u obliku rasta nezaposlenosti osjetno manji.

Očito je da socijalni partneri (Vlada, sindikati i poslodavci) pri donošenju odluke o načinu politike plaća moraju uzeti u obzir parametre ekonomske učinkovitosti restrukturiranja, ali i nepovoljne kratkoročne šokove na strani zaposlenosti i socijalne sigurnosti.

Procjenjujemo da bi politika plaća, poput one predviđene scenarijem 2.a, bila najprihvatljivija u ovome trenutku. Teret restrukturiranja u tom bi se slučaju raspodijelio između zaposlenih u državi i zaposlenih u privatnome sektoru. Istina je da prethodna analiza ukazuje na mogućí nesrazmjer u prosječnim plaćama i u masama plaća u korist javnoga sektora. No, ukupni se društveni dobiti u ovome trenutku čine mnogo većima, ako i privatni sektor prihvati umjerenu politiku plaća.

LITERATURA:

1. *Barr, N.*: "Economic Theory and the Welfare State: A Survey and Interpretation" *Journal of Economic Literature*, 30 (2), 1992., str. 741-803.
2. *Bernard Casey, Michael Gold*: "Social partnership and economic performance-The case of Europe", Edward Elgar, Cheltenham, UK, 2000.
3. *Campbell R. McConnel, Stanley L. Brue*: "Contemporary Labor Economics", McGraw-Hill, Inc. 1992,
4. "Economic Survey of Europe 2000.", UN Secreteriat of the Economic Commision for Europe, Geneve
5. "European Employment Pact: Closer Cooperation to Boost Employment and Economic Reforms in Europe. Annex to the Presidency Conclusions - Cologne European Council, 1999. http://www.europa.eu.int/council/off/conclu/june99/june99_en.pdf
6. "Hrvatska: Studija o ekonomskoj ranjivosti i socijalnom blagostanju", Svjetska banka, 2000.
7. Ireland's national employment action plan, 2000. (www.entemp.ie)
8. Strategija razvitka "Hrvatska u 21. stoljeću", dio Makroekonomija. www.hrvatska21.hr
9. Studiju EIZA "Makroekonomska politika i gospodarski rast", u Privredna kretanja i ekonomska politika, br. 73., 1999.
10. *Tensey Paul*: "Ireland at Work: Economic Growth and the Labour Market, 1987-1997.

Izvori podataka i dokumentacija:

Bilten Hrvatske narodne banke; različiti brojevi.

"Godišnje izvješće Ministarstva financija za 1999. godinu", Ministarstvo financija RH.

"Mjesečni statistički prikaz MF", različiti brojevi.

"Mjesečno statističko izvješće DZS-a", različiti brojevi.

"OECD Economic Outlook", No. 67, OECD, June 2000.

"OECD in Figures 1999", OECD.

OECD Main Economic Indicators, August 2000.

Priopćenje DZS "Anketa o radnoj snazi", br. 9.2.7/2. od 7. lipnja 2000.

PSPE data base, OECD (www.oecd.org).

Public Sector Pay and Employment, OECD and National Accounts, OECD (www.oecd.org).

Slovenian Economic Mirror, IMAD, Ljubljana, svibanj 2000.

Statistički bilten Zavoda za platni promet (različiti brojevi) za masu plaća.

UN Economic Survey of Europe 2000.

World Development Indicators database, World Bank, 8/2/2000.
(www.worldbank.org).

“Yearbook on Labor Statistics 1998”, ILO, Geneva.

ZAP “Informacija o isplati plaća i naknada vezanih uz radni odnos”, različiti brojevi.

WAGES IN CROATIA - CONDITION AND IMPLICATIONS OF DIFFERENT SCENARIOS OF FUTURE TRENDS

Summary

The subject of the paper is the analysis of wages trends in transitional period in Croatia and consideration of macroeconomic implications of several possible scenarios of future wages development. Such analysis should help the bearers of economic policy in defining main principles of wage policy in the forthcoming years.

The increase of wages supply after 1994 was the main originator of personal consumption growth and one of the main factors of entire economic growth in the following years. Expenditures for public sector wages were increasing their share in anyhow strongly growing entire government expenditure. Growing domestic consumption also caused remarkable deficits of current account and growing foreign borrowing. Sustainable economic growth on these bases is not possible in Croatia any more. Therefore it has been considered what can be done in wage policy in order to change that. In the first part the paper gives the analysis of condition, both of entire economic and of wages themselves. It shows comparisons of wages trends and other macroeconomic indicators during the period of time, international comparisons of levels of wages and their purchasing power, as well as analysis of wages by sectors, and tax burden of wages.

The second part shows implications of four possible scenarios of wages trends in following years. Depending on variant chosen by economic policy bearers or agreed upon by social partners, the results are different in view of economic growth, deficit, balance of payments, rates of investment, national savings and employment. Projections show that growth of wages which lags behind the GDP growth improves entire economic efficiency of economy. Stronger restriction of wages and employment in public sector accelerates economic growth but has short-term cost in the form of strongly growing unemployment. If private sector integrates with public in wage policy according to which average wages would grow more slowly than the growth of productivity, entire economic efficiency would be higher than if such policy is conducted only by public sector.